

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

Lidé na okraji na Pardubicku v letech 1900-1910

Lucie Zounková

Bakalářská práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Zounková**
Osobní číslo: **H14411**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Život na okraji na Pardubicku v letech 1900-1910**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je představit komparaci výsledků analýzy mediální reprezentace vrstev na okraji společnosti v regionu Pardubicka v letech 1900-1910 a referencí o jmenovaných činech v soudních aktech. Metodologicky se opírá o postupy historické antropologie. Prostřednictvím řady sond, demonstrováných na konkrétních případech přečinů a přestupků a jejich mediální odezvě, bude studující modelovat klíčové elementy utváření kultury sociálně a kulturně marginalizovaných vrstev a vnímání lidí na okraji společnosti ze strany mediálního diskurzu majoritní společnosti na stránkách lokálních periodik. Klíčové problémy, řešené v práci jsou následující: proč se určitá skupina osob ocitla na okraji společnosti; jak na ně nahlíží normální společnost, jak složitý byl návrat zpět a zda lze v rámci užívaných pramenů sledovat rysy utváření specifické subversivní kultury marginalizovaných vrstev společnosti.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

CIBULKA, Pavel - HLAVAČKA, Milan (eds.), Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939, Praha 2015. LÚDTKE, Alf, The History of Everyday Life. Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life, Princeton 1995. LENDEROVÁ, Milena, Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky, Praha 2002. SIROVÁTKA, Tomáš, Menšiny a marginalizované skupiny v České republice, Praha 2002. MACEK, Pavel - UHLÍŘ, Lubomír, Dějiny policie a četnictva II. (Československá republika 1918-1939), Praha 1999. DÜLMEN, van Richard, Historická antropologie, Praha 2002. CORBIN, Alain, Na stopě neznámému, Praha 2004.

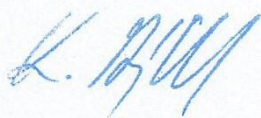
Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Vladan Hanulík, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2017**

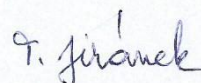
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Prohlášení autora

Prohlašuji, tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněn ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které a vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 20. března 2018

Lucie Zounková

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucímu práce Mgr. Vladanovi Hanulíkovi, Ph.D., za odbornou pomoc, trpělivost a cenné rady při tvorbě bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Martině Halířové, Ph.D., pracovníci knihovny Východočeského muzea v Pardubicích, za trpělivost a ochotu při předkládání pramenů.

Název práce

Lidé na okraji na Pardubicku v letech 1900-1910

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá společností na okraji na Pardubicku v letech 1900-1910. Práce definuje jednotlivé skupiny na okraji společnosti a poté jejich chování analyzuje pomocí článků o lidech na okraji v dobových periodikách a úředních aktech a následně dokládá množství trestné činnosti pomocí statistického průzkumu.

Klíčová slova

Pardubice, marginalita, lidé na okraji, židé, cikáni

Title

Life of marginalized community in the Pardubice region between 1900 and 1910

Annotation

This bachelor's work is aimed at life of marginalized community in the Pardubice region between 1900 and 1910. This work defines and analyze life of marginalized community and then their social behavior is analyzed using period newspaper and official documents and then work brings a statistical research of crime.

Key words

Pardubice, marginality, life of marginalized community, jews, gypsies

Obsah

1. Úvod	9
2. Problematika marginality a sociálního vyloučení	12
2.1. Marginalita v raném novověku	12
2.2. Fenomén marginality během 19. a 20. století	13
3. Vývoj historiografických přístupů ke sledované problematice	16
3.1. Historická antropologie	16
3.2. České prostředí	18
3.3. Zahraniční prostředí	20
4. Charakteristika pramenů	21
4.1. Prameny úřední povahy	21
4.2. Dobová periodika	23
4.3. Prameny legislativní povahy	25
5. Příslušná legislativa a vývoj okresního soudnictví	26
5.1. Příslušná legislativa	26
5.2. Zločiny	28
5.3. Přestupky a přečiny	29
6. Statistická analýza vývoje trestné činnosti v letech 1900-1910	31
6.1. Rok 1900	35
6.2. Rok 1901	36
6.3. Rok 1902	37
6.4. Rok 1903	38
6.5. Rok 1904	39
6.6. Rok 1905	40
6.7. Rok 1906	41
6.8. Rok 1907	42

6.9. Rok 1908.....	43
6.10. Rok 1909.....	44
6.11. Rok 1910.....	45
6.12. Shrnutí statistické analýzy	46
7. Mediální reprezentace cikánů v tisku a úředních dokumentech	47
7.1. Zobrazování cikánské menšiny v dobovém tisku.....	47
7.2. Kriminalita cikánské menšiny optikou úřední evidence.....	52
7.3. Shrnutí mediální reprezentace cikánů v tisku a úředních dokumentech	56
8. Mediální reprezentace židů v tisku a úředních dokumentech	58
8.1. Zobrazování židovské menšiny v dobovém tisku.....	61
8.2. Kriminalita židovské menšiny optikou úřední evidence	65
8.3. Shrnutí mediální reprezentace židů v tisku a úředních dokumentech	66
Závěr.....	68
Resumé	70
Seznam pramenů a literatury.....	72
Seznam použitých zkratk	76
Seznam grafů	77
Seznam tabulek.....	77
Seznam obrazových příloh	77
Obrazové přílohy.....	78

1. Úvod

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku „lidí na okraji“¹ na Pardubicku na počátku 20. století. V práci je hlavním cílem definovat, jaký okruh obyvatel tvořil tyto okrajové skupiny a co je vyčlenilo ze společenského normativu, který je v práci analyzován pomocí dostupných pramenů. Mezi základní problémy, které jsou v práci řešeny, patří příčina toho, jak se daná skupina ocitla na okraji společnosti a jak na ně nahlížela tehdejší společnost. Na tyto otázky byly hledány odpovědi v pramenech. Zároveň práce porovnává informace obsažené v dobových periodikách se skutečností, která je uvedena v úředních dokumentech, čímž utváří obraz toho, jaké marginální vrstvy se na Pardubicku objevovaly a jaké spory s nimi byly řešeny a následně jak se liší mediální reprezentace lidí na okraji od skutečností, která je uvedena v soudních aktech. Práci doplňuje statistický průzkum, který ve sledovaném období definuje nejčastější zločiny a porovnává četnost zločinů v jednotlivých letech a zároveň určuje, zdali se kriminalitě věnovali spíše muži nebo ženy.

Pro dobovou analýzu byla zvolena dvě periodika *Neodvislé listy* a *Samostatné směry* a několik druhů úředních pramenů. Všechna použitá dobová periodika jsou uložena v knihovně Východočeského muzea v Pardubicích a úřední dokumenty pochází z fondu *Okresní soud Pardubice 1850-2006*, který je uložen ve Státním okresním archivu v Pardubicích. Charakteristice pramenů je věnována čtvrtá kapitola práce, která oba druhy pramenů detailně popisuje a uvádí jejich vypovídající hodnoty. Jednotlivé ročníky periodik byly zvoleny ve sledovaném období, tedy od roku 1900 do roku 1910. Je velmi zajímavé sledovat, jakým způsobem se proměňovala koncentrace článků o lidech na okraji v jednotlivých ročnících. Jednoznačně nejpřínosnější byly *Neodvislé listy* z let 1905 a 1906 a *Samostatné směry* 1905 a 1906. V ostatních ročnících se objevuje například jen jeden článek nebo se týdeníky o lidech na okraji nezmiňují vůbec. Všechny využití ročníky jsou uvedeny v seznamu pramenů.

Důležitou součástí práce je vývoj historiografie, přesněji tedy vývoj historiografických přístupů k lidem na okraji a zároveň porovnání témat, které jsou řešeny v zahraničí s těmi, jež jsou řešeny v českém prostředí. Zahraniční historiografie je v tomto směru poněkud obsáhlejší,

¹ „Lidé na okraji“ – skupina lidí, které definuje historická antropologie, jejichž status je nějakým způsobem vyčlenil z majoritní společnosti. Viz kapitola 3. - DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie*, Praha 2002.

neboť se zahraniční badatelé dějinám marginality věnují již od první poloviny 20. století. Rozvoji zájmu o marginální vrstvy napomohl vznik školy Annales ve 30. letech 20. století a následně vznik historické antropologie v 70. letech 20. století. Mezi významné zahraniční autory píšící o problematice marginálních vrstev ve 20. století patří například Alf Lüdtke, autor monografie *Alltagsgeschichte - Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungs- und Lebensweisen*,² která je v práci využita v anglickém překladu s názvem *The History of Everyday Life*.³ V českém prostředí je většina monografií zabývajících se 19. a 20. stoletím zaměřena pouze na dějiny konkrétní minoritní skupiny, nikoliv na komplexní vývoj marginálních skupin. Výjimkou jsou práce Pavla Himla, jmenovitě *Marginální vrstvy raně novověké společnosti*⁴ a *Zrození vagabunda: Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*,⁵ což jsou sice částečně souhrnné práce, ale jak již je z názvu patrné, jsou specializované na raný novověk.

Problematika marginálních vrstev je tak obsáhlá, že pouze faktory, které ovlivnily vyřazení osob ze společnosti by byly vhodným tématem pro vlastní odbornou práci. Proměněným marginálních vrstev od raného novověku do 20. století se věnuje druhá kapitola, která mimo jiné analyzuje, jaké faktory utvářely společenský normativ, čímž tedy zodpovídá klíčovou otázku práce a sice, jaké elementy přispívaly na počátku 20. století k vyčlenění osob ze společnosti. Následně jsou jednotlivé faktory, které ovlivňovaly zařazení do společnosti, analyzovány. Přesto, že je v práci uvedeno několik skupin lidí na okraji, bude se práce zabývat především o dvě konkrétní skupiny, které jsou v dobových týdenících zmiňovány nejčastěji, jsou to židé a cikáni.

Vzhledem k tomu, že bakalářská práce pracuje i s trestní problematikou, je žádoucí zmínit alespoň stručný vývoj okresního soudnictví v Pardubicích, do kterého sledovaná problematika spadá. S touto kapitolou úzce souvisí příslušná legislativa, podle které byly stanovovány tresty za jednotlivé přestupky, jichž lidé na okraji na počátku 20. století dopouštěli.

Konkrétní kapitoly reflektují vybrané skupiny lidí na okraji pomocí mediální reprezentace v dobovém tisku a následně dokládají obraz vyloučených skupin v úředních dokumentech. Každá kapitola je členěna shodným způsobem a jsou parafrázovány jednotlivé

² LÜDTKE, Alf, *Alltagsgeschichte. Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungs- und Lebensweisen*, Frankfurt am Main 1989.

³ LÜDTKE, Alf, *The History of Everyday Life*, Princeton 1995.

⁴ HIML, Pavel, *Marginální vrstvy raně novověké společnosti*, Praha 2013.

⁵ HIML, Pavel, *Zrození vagabunda: Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007.

články, které byly ke konkrétní marginální skupině v periodiku dohledány. V závěru kapitol je uveden odraz novinových článků v úředních dokumentech, včetně postupů, které byly pro práci k dohledání příslušných výsledků využity.

Součástí práce je i statistický průzkum, který byl zpracován pomocí rejstříků zločinů z let 1900-1910. Z průzkumu vyplývá, k jakým zločinům docházelo během sledovaného období nejčastěji, v jakých letech byla kriminalita nejvyšší nebo zdali se trestné činnosti věnovali více muži či ženy.

2. Problematika marginality a sociálního vyloučení

Následující kapitola bude věnována fenoménu marginality v raném novověku a následně proměnám marginality ve 20. století. Součástí kapitoly je i seznam faktorů, které ovlivnily vyloučení osob ze společnosti.

2.1. Marginalita v raném novověku

Pro raný novověk je sociální a profesní složení marginalizovaných obyvatel odlišné, než o jakém složení hovoříme ve 20. století. Pojem marginalizace pochází z latinského slova *margo*, což v českém překladu znamená okraj. Jde tedy o takové skupiny obyvatel, které se nějakým způsobem vyjímají z majoritní společnosti, tzv. lidi na okraji. Zásadní roli v žebříčku raně novověkých hodnot měla čest. Čest byla projevem vzájemného respektu, úcty a čestného jednání. Ten, kdo veřejně nebránil svou čest a nedbal o ni totiž o čest postupně přicházel a hrozilo mu, že vykročí mimo svou sociální skupinu obyvatel a stane se „bezectným.“⁶ Byl by tedy součástí marginální skupiny.

Od nepaměti mezi marginální vrstvy patřili židé, prostitutky, žebráci, kati a v době středověku doplnili tuto neměnnou sestavu ještě cikáni.⁷ V průběhu staletí se marginální obyvatelé rozdělili na tři základní skupiny. Toto základní dělení je typické spíše pro raný novověk, v 19. a 20. století už o takovém dělení hovořit nemůžeme. Předně to byly různé tzv. *nepoctivé živnosti*, mezi něž se počítali řezníci, mlynáři, ovčáci atd. Nicméně je známo, že řezníci i mlynáři, byli často velmi zámožní. Za druhé sem patřily kočující osoby jako celek. Kromě cikánů se jednalo také o herce, mentálně nemocné, muzikanty, rybníkáře, žebráky atd. Zatřetí byly marginalizovány veškeré osoby, které pracovaly ve veřejných službách, ale jejich jinak nepostradatelná řemesla souvisela se špínou, trestem a smrtí. Kromě katů a rasů sem zahrnujeme hrobníky, metaře, soudní a policejní sluhý.⁸ Všechny tyto profese byly v určitém slova smyslu nepoctivé a jejich vykonavatele řadily mezi již zmíněné bezectné obyvatelstvo.

⁶ KUBEŠ, Jirí, *Dějiny Každodennosti II. (1500-1750)*, Pardubice 2007-2016, s. 132.

⁷ Podobně jako v předchozí kapitole zde uvádím označení menšiny s velkým písmenem a vysvětlení přináším v kapitole č. 7.

⁸DÜLMEN, van Richard, *Bezectní lidé, O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003, s. 26.

2.2. Fenomén marginality během 19. a 20. století

Během 19. a 20. století doprovází fenomén marginality nové sociální rozvrstvení, které definovalo míru dosahované společenské prestiže. O společenské prestiži můžeme hovořit jako o jednom z prvků společenského normativu, kterému se okrajové subkultury vymykaly. Není to však jediný element, který přispívá k rozdělení do společenských vrstev. Další prvky, které přispívají k lepšímu sociálnímu postavení, budou postupně definovány v práci.

Stanovit přesné skupiny obyvatel, které zapadaly do společnosti na okraji během 20. století není snadné. Můžeme hovořit o několika skupinách lidí, kteří svým jednáním nezapadali do majoritní společnosti. Jedinci na okraji společnosti často spadali do několika skupin zároveň, jiní zas dominovali jedné konkrétní skupině. Tyto skupiny se dělily dle:

1. náboženského vyznání,
2. země původu,
3. způsobu obživy,
4. kriminální činnosti,
5. typu bydlení,
6. sexuální orientace,
7. zdravotní způsobilosti,
8. sociálního zabezpečení,
9. politického zaměření,
10. původu rodu,
11. sexuální deviace,
12. úrovně vzdělání,
13. rasového původu.

Do první marginální skupiny patřily ty osoby, jejichž náboženství se neslučovalo s křesťanstvím. Prvotně tedy do první skupiny spadali ti, kteří vyznávali judaismus, tedy židé. Minimální zastoupení zde měli ti, kteří vyznávali buddhismus nebo hinduismus, neboť tato náboženství nebyla v českém prostředí zcela běžná.

Do druhé skupiny můžeme zařadit všechny osoby, které do Rakousko-Uherska přišly z jiných zemí. Vzhledem k tomu, že k monarchii náležely rozsáhlá území jednalo se především o osoby, které přišly ze vzdálenějších států.

Třetí skupina byla relativně obsáhlá. Spadali sem všichni ti, kteří se živilí nepoctivě a ti, jejichž řemeslo bylo do jisté míry pohoršující. Své zastoupení zde měly prostitutky, jejichž pozice byla mezi marginálními vrstvami již od raného novověku. Mnohem hůře na tom byly ty ženy, které provozovaly pouliční prostituci než ty, které se věnovaly prostituci bordelové. Další osoby, které patřily do této skupiny, si přivydělávaly kriminální činnostmi, tedy zloději. Do této skupiny můžeme zařadit i žebráky, neboť jejich způsob získávání peněz byl také neobvyklý, ale dají se zařadit i do jiných skupin, například dle stylu bydlení nebo dle sociálního zabezpečení.

Čtvrtá skupina částečně souvisí s předchozí skupinou. Spadali sem všichni ti, kteří se dopouštěli kriminální činnosti. Tedy již zmínění zloději, ale i vrazi, lupiči nebo podvodníci.

Pátou skupinu tvořily osoby, které neměly střechu nad hlavou – bezdomovci, nebo osoby, jejichž obydlí nebylo obvyklé. Šlo zejména o chudší obyvatele se skromnými příbytky, kteří neměli prostředky na opravu a jejich domy chátraly. Do této skupiny patřily i kočovní obyvatele, kteří přebývali v různých táborech nebo ležení. Zde jsou dominující skupinou cikáni.

Do šesté kategorie spadaly osoby s odlišnou sexuální orientací. Pokud byl někdo homosexuálně orientovaný, zpravidla svoji orientaci nikde nezveřejňoval. Bylo to jedno z mnoha cenzurovaných témat, o které veřejnost nehovořila. Společnost na homosexualitu nahlížela jako stav psychické slabosti a homosexuály zavrhovala.

Sedmá skupina byla tvořena zdravotně méně způsobilými nebo spíše zdravotně nezpůsobilými. Jednalo se o osoby, jejichž zdravotní postižení jim nedovolovalo zapojit se na plno do plnohodnotného života. Typickým příkladem této skupiny byly invalidé.

Osmá skupina byla zastoupena lidmi, kteří se odlišovali sociálním zabezpečením. Jednalo se o osoby, které se věnovaly žebrotě, ale souhrnně lze říci, že šlo o chudé obyvatele. Mohlo jít o rodiny, jejichž výdaje převyšovaly jejich příjmy a celá situace vedla k následnému zadlužení.

Devátá skupina je tvořena těmi, kteří do konzervativní společnosti přinesli ortodoxní politické názory, do jisté míry revoluční, o kterých tehdejší společnost nechtěla úplně slyšet.

Desátá kategorie je tvořena malou skupinou obyvatel, jejichž rodinný původ jim zajistil neblahé přijetí společnosti. Jednalo se zejména o rody, jejichž jméno mělo ne příliš dobrý ohlas v regionu.

Mimo sexuální orientace mohla být pro vyčlenění ze společnosti rozhodující i sexuální deviace. Jedenáctou skupiny tedy tvořily osoby, které prováděly nějakou sexuální anomálii. Mohlo se jednat o zoofilii, pedofilii nebo voyerismus.

Dvanáctou skupinu tvořili všichni ti, kteří z nějakého důvodu dosáhli pouze základního vzdělání. Což na počátku 20. století nebyl zas takový problém, nicméně s přibývajícimi možnostmi vzdělání někteří lidé zůstávali pouze u toho základního.

Poslední skupinu tvořily osoby, jejichž chování bylo podmiňováno určitým rasovým původem. Jedná se tedy o skupiny osob, které se liší svým původem a většinou tedy i barvou pleti.

Stanovit, jaké faktory vyčleňují menšiny ze společnosti je klíčový úkol práce. V současné době patří mezi skupiny, které jsou nejvíc ohrožené sociálním vyloučením dlouhodobě nemocní a zdravotně postižení, či etnické menšinové skupiny. V období, kterým se bakalářská práce zabývá, se jednalo zejména o židovské a cikánské skupiny obyvatel. Pro jednotlivce nebo skupinu, která se ocitne v sociálním vyloučení tato pozice znamená, že mají omezené šance uspět ve světě, kde úspěch tvoří jednu z hlavních hodnot k přežití v dané společnosti. Projevem sociálního vyloučení nemusí být jen marginální vrstvy, ale i chudoba, jakožto problém spíše finanční.

3. Vývoj historiografických přístupů ke sledované problematice

Lidé na okraji je termín, který je typický pro období raného novověku. Pro 20. století hovoříme spíše o problému marginalizovaných, kulturních, etnických a sociálních skupin, který určité jedince vyčlenil z majoritní společnosti. Chováním konkrétních jedinců se zabývá zejména historická antropologie, jejíž metodologické přístupy byly zásadní i pro tvorbu této práce.

3.1. Historická antropologie

Historická antropologie vznikla v 70. letech 20. století v Německu jako reakce na sblížení metod kulturní a sociální antropologie s historií. Vyvinula se ze sociálního dějepisectví a distancovala se od komplexního, teoretického nároku na vysvětlení lidské existence v dějinách.⁹ Na počátku bádání se historici věnovali opomíjeným tématům jako žena v dějinách, kultura svátků nebo rodina. Postupně však upustili od soukromého života a předmět bádání zakotvil spíše v sociálních dějinách.¹⁰ Ke vzniku historické antropologie přispělo hned několik faktorů. Jedním z nich byla větší povědomost veřejnosti o dříve ignorovaných tématech a tím tedy i zvýšený zájem o danou problematiku a dalším faktorem byla celá řada nových vědeckých metod výzkumu, které dopomohly rozebrat daný problém dopodrobna. Během několika let proběhla řada konferencí, kde docházelo ke střetům odlišných vědeckých tradic, které přispěly k přesnější formulaci problematiky. Obecně historická antropologie zahrnuje pohled na dějiny komplexně, tedy od starověku až po moderní dějiny, v badatelské praxi je však spíše zaměřena na raný novověk.¹¹ Pro období raného novověku vznikla již celá řada prací, které se zaměřovaly na dějiny manželství a rodu, ale i na dějiny magie nebo dějiny marginálních vrstev raně novověké společnosti. Předmětem jejich zájmu je život konkrétního jedince, zkoumání každodenního života či výzkum svébytnosti lidského jednání.¹² Mimo německý prostor se situace pro historickou antropologii příznivě vyvíjela i v jiných zemích, zejména v Anglii a Francii, postupně se k nim přidala i Itálie a Spojené státy. Přičemž v Itálii se více rozvíjela spíše mikrohistorie, která však s historickou antropologií úzce souvisí. K historické

⁹ DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie*, Praha 2002, s. 16.

¹⁰ Tamtéž, s. 19.

¹¹ Tamtéž, s. 9.

¹² LENDEROVÁ, Milena, *Kulturní dějiny? Kulturní dějiny!*, in: *Theatrum historiae 2*, Pardubice 2007, s. 17.

antropologii se přihlásila zejména mladší generace historiků, kteří se podíleli na novém zformulování kulturních dějin. Studium bylo intenzivně zaměřeno hlavně na nejspodnější vrstvy společnosti. Bádání o lidové kultuře, které úzce souvisí se studiem dějin každodennosti, se stalo přímým přechodem k historické antropologii a nabylo tak nevídaného zájmu. Kultura obyčejných lidí byla postavena mimo obzor historického bádání a nabyla významu díky zájmu o spodní vrstvy, který rozvinula historická antropologie.¹³ Zatímco dějiny každodennosti se zabývají obdobím raného novověku a 19. a 20. stoletím, historické bádání o lidové kultuře si všímá hlavně problémů hlavně raného novověku.¹⁴

Mezi nejznámější protagonisty historické antropologie patří zejména Richard van Dülmen nebo Alf Lüdtke, jejichž tvorba mi byla nápomocná při psaní bakalářské práce. Richard van Dülmen definuje problematiku historické antropologie následovně: „*Historická antropologie staví konkrétního člověka s jeho jednáním, myšlením, pocity a utrpením do středu historické analýzy. Její koncept se přitom podstatně odlišuje od konstrukce člověka ve filozofické antropologii, která se ptá po podstatně, po obecně platných rysech lidství v dějinách. Historická antropologie se oproti tomu zaměřuje na mnohostrannou kulturně-sociální podmíněnost jednotlivce v proměnách času, na zvláštnost a svébytnost lidského jednání, což vylučuje jednotný a uzavřený dějinný obraz člověka.*“¹⁵ Pohlíží tedy na člověka, jako na proměnlivou bytost, která své chování přizpůsobuje daným skutečnostem a situacím.¹⁶ Alf Lüdtke publikoval o historické antropologii řadu prací, např. *Alltagsgeschichte - Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungs- und Lebensweisen*.¹⁷ Další významnou osobností tohoto oboru je Karl Rudolf Wernhart, který v roce 1985 publikoval práci s názvem *Historische Ethnologie heute*¹⁸ a v roce 2013 práci *Nachruf des Institutes für Kultur & Sozialanthropologie*.¹⁹

Badatelé se zájmem o historickou antropologii vychází zejména z ego-dokumentů, tedy např. z deníků a dopisů, popř. z jiných dostupných pramenů jako jsou úřední akta a v modernější době i dobová periodika. Hlubší zkoumání pramenů osobní povahy souvisí úzce

¹³ DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie*, Praha 2002, s. 29.

¹⁴ Tamtéž, s. 30.

¹⁵ Tamtéž, s. 37.

¹⁶ LENDEROVÁ, Milena, *Kulturní dějiny? Kulturní dějiny!*, in: *Theatrum historiae 2*, Pardubice 2007, s. 18.

¹⁷ LÜDTKE, Alf, *Alltagsgeschichte. Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungs- und Lebensweisen*, Frankfurt am Main 1989.

¹⁸ WERNHART, Karl Rudolf, *Historische Ethnologie heute*, Horn 1985.

¹⁹ URL: <<https://ksa.univie.ac.at/>> - Institut sociální a kulturní antropologie.

i s mikrohistorií, které se věnuje například již zmiňovaný Richard van Dülmen, který ve své práci *Historická antropologie* věnuje několik stran právě mikrohistorii. Další autoři, věnující se mikrohistorii, jsou Carlo Ginzburg se svojí prací *Sýr a červi*²⁰ a Alain Corbin, který napsal knihu *Na Stopě neznámému*.²¹ Velmi nápomocné mohou být i matriční záznamy, což je velmi dobře vidět v knize *Na stopě neznámému* již zmiňovaného francouzského historika Alaina Corbina. Ten na základě informací obsažených v matrikách a jiných pramenech dokázal demonstrovat život francouzského měšťana, žijícího na periférii Paříže, který během svého života nijak zvlášť nevynikal. Jde ale o zásadní mikrohistorickou práci, v níž se pomocí zhuštěného popisu autor snažil proniknout do obyčejného života prostého měšťana a poukázat tak na sociální diferenciaci společnosti, kdy i prostý měšťan dokáže vést spokojený život.

3.2. České prostředí

V českém prostředí představila koncept historické antropologie Alena Šimůnková, která v roce 1995 publikovala v časopise *Český lid* svojí studii s názvem *Ke vztahu historiografie a antropologie: Perspektivy aplikování antropologických přístupů na historický výzkum*,²² metodologicky se nad daným historiografickým přístupem roku 2004 zabývala studie Zdeňka Nešpora a Jana Horského v časopise *Kuděj* s názvem *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*²³. Okrajově se historické antropologii věnovala řada dalších odborníků, jako například Milena Lenderová, nebo Jaroslav Čechura. I mikrohistorie má v Čechách své protagonisty. Několik studií na toto téma publikoval Jaroslav Čechura²⁴ a velmi známé je i dílo Josefa Petráně s názvem *Příběh Ouběnic*,²⁵ kde se autor snaží pomocí několika mikrohistorických sond vylíčit dějiny obce Ouběnice na Benešovsku. Další studii s názvem *Zkoumání „maličkostí“ – Okolnosti vzniku mikrohistorie*²⁶ napsal Jan Grulich.

²⁰ GINZBURG, Carlo, *Sýr a červi*, Praha 2000.

²¹ CORBIN, Alain, *Na stopě neznámému*, Praha 2007.

²² ŠIMŮNKOVÁ, Alena, *Ke vztahu historiografie a antropologie: Perspektivy aplikování antropologických přístupů na historický výzkum*, in: *Český lid*, Praha 1995, s. 99-111.

²³ NEŠPOR, Zdeněk – HORSKÝ, Jan, *Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie*, in: *Kuděj*, Plzeň 2004, s. 61-81.

²⁴ ČECHURA, Jaroslav, *Mikrohistorie – nová perspektiva dějepisectví konce tisíciletí?*, in: *Dějiny a současnost, Kulturně historická revue*, Praha 1994, s. 2-5.

²⁵ PETRÁŇ, Josef, *Příběh Ouběnic*, Praha 2001.

²⁶ GRULICH, Jan, *Zkoumání „maličkostí“ – Okolnosti vzniku mikrohistorie*, in: *Český časopis historický*, Praha 2001.

V Čechách se badatelé soustředili spíše na historii a vývoj jednotlivých marginálních skupin. Souhrnná práce představitelů historické antropologie není pro české prostředí zcela běžná. Výjimku tvoří například studie Pavla Himla *Marginální vrstvy raně novověké společnosti*²⁷ nebo jeho další práce *Zrození vagabunda: Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*.²⁸ Komplexní práce zaměřena na společnost na okraji v první třetině 20. století by tedy mohla být v určitém směru inovativní a přínosná.

Odlišná situace nastává v literatuře zaměřené na konkrétní marginální skupiny. Zde je dostupná celá řada prací i pro 20. století. Oblíbeným tématem je židovská otázka, kde jsou hojně dostupné práce i pro 20. století. Jmenovitě práce Michala Frankla – „*Emancipace od židů*“ - *Český antisemitismus na konci 19. století*²⁹ nebo Tomáše Pěkného – *Historie Židů v Čechách a na Moravě*.³⁰ Pro oblast Pardubicka jsou informace o židech dostupné jednak v knize *Dějiny Pardubic nad Labem*³¹ a jednak v publikaci s názvem *Stopy Židů v Pardubickém kraji*³² od Renáty Růžičkové.

K židovské problematice vydal obsáhlé práce židovský historik Hugo Golda a jsou známy pod názvy *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*³³ a *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*.³⁴ I přesto, že byl autor rakouského původu, vztahuje se jejich obsah k dějinám židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě. Práce věnovaná Čechám obsahuje i kapitolu o židech na Pardubicku (*Geschichte der Juden in Pardubitz*, s. 465), kterou zpracoval Josef Sakař.

Další oblíbenou skupinou, které se badatelé často věnují, jsou cikáni. Vznikla celá řada prací, které zkoumají vývoj této skupiny od jeho kořenů až po současnost. Zvláště bych mezi práce zařadila studii s názvem *Romové v České republice včera a dnes*³⁵ Ctibora Nečase, která velmi dobře a přehledně vystihuje dějiny cikánské menšiny během 20. století, popř. kniha Pavla

²⁷ HIML, Pavel, *Marginální vrstvy v raně novověké společnosti*, in: *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 370-409.

²⁸ HIML, Pavel, *Zrození vagabunda: Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007.

²⁹ FRANKL, Michal, „*Emancipace od židů*“. český antisemitismus na konci 19. století, Praha – Litomyšl 2007.

³⁰ PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

³¹ SAKAŘ, Josef, *Dějiny Pardubic nad Labem*, Pardubice 1923.

³² RŮŽIČKOVÁ, Renáta, *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006.

³³ GOLD, Hugo (ed.), *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn 1929.

³⁴ GOLD, Hugo, *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*, Brünn 1934.

³⁵ NEČAS, Ctibor, *Romové v České republice včera a dnes*, Olomouc 2002.

Navrátila *Romové v české společnosti*.³⁶ Důležitá je i studie Ladislava Soukupa *Cikáni v zrcadle rakouské právní reformy před vznikem ČSR*.³⁷

Další fenomény, které se objevovaly na okraji společnosti na počátku 20. století, byly prostitute a chudoba. Dějinám prostituce se věnuje například Milena Lenderová v knize *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*³⁸ nebo Abraham Flexner v práci *Prostituce v Evropě*.³⁹ K otázce chudoby jsem využila práce Milana Hlavačky a Pavla Cibulky *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*.⁴⁰ Jednotlivé skupiny na okraji se vyznačují určitou sociální diferenciací. Proniknout do problematiky sociálních vrstev v první třetině 20. století mi pomohla zejména kniha Milana Hlavačky a Pavla Cibulky - *Sociální myšlení a praxe v českých zemích 1781-1939*,⁴¹ která poskytuje poměrně detailní informace o chudobě a sociální otázce, včetně příslušné legislativy ve sledovaném období. Detailně rozebírá otázku chudoby včetně institutů zabývajících se tímto problémem. Doplnující informace přináší kniha Jany Macháčové a Jiřího Matějčka *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*,⁴² která se zabývá nabýváním sociální prestiže jakožto klíče k lepšímu postavení ve společnosti.

3.3. Zahraniční prostředí

Dějinám cikánského obyvatelstva se v zahraničí věnoval třeba Becky Taylor, který napsal práci *Another darkness, another dawn – A History of Gypsies, Roma and Travellers*⁴³ nebo Viorel Achim, který publikoval knihu *The Roma in Romanian History*.⁴⁴ Dalším oblíbeným monografickým tématem v zahraničí jsou dějiny prostituce. Dějinám prostituce se v zahraničí věnoval třeba Nils J. Ringdal v knize *Love for Sale – A World History of Prostitution*.⁴⁵

³⁶ NAVRÁTIL, Pavel, *Romové v české společnosti*, Praha 2003.

³⁷ SOUKUP, Ladislav, *Cikáni v zrcadle rakouské právní reformy před vznikem ČSR*, in: *Státnost česká a československá - tradice a kontinuita*, Praha 1999, s. 89-93.

³⁸ LENDEROVÁ, Milena, *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*, Praha 2002.

³⁹ FLEXNER, Abraham, *Dějiny prostituce v Evropě*, Praha 1925.

⁴⁰ HLAVAČKA, Milan – CIBULKA, Pavel, *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*, Praha 2014.

⁴¹ HLAVAČKA, Milan - CIBULKA, Pavel a kol., *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích 1781-1939*, Praha 2015.

⁴² MACHÁČKOVÁ, Jana - MATĚJČEK, Jiří, *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*, Praha 2010.

⁴³ TAYLOR, Backy, *Another darkness, another dawn. A History of Gypsies, Roma and Travellers*, London 2014.

⁴⁴ ACHIM, Viorel, *The Roma in Romanian History*, Budapest 2004.

⁴⁵ RINGDAL Nils Johan, *Love for Sale. A World History of Prostitution*. New York 2004.

4. Charakteristika pramenů

V práci jsou využity především dva druhy dostupných pramenů. Jedná se především o dobová periodika a úřední akta. Různé povahy pramenů jsou důležité zejména proto, že je možné sledovat dva druhy pohledů na sociálně diferenciované obyvatele a na základě informací v nich obsažených se pokusit definovat společenský normativ.

4.1. Prameny úřední povahy

Veškeré prameny úřední povahy pochází z fondu Okresní soud Pardubice 1850-2006, který je umístěn ve Státním okresním archivu v Pardubicích. Tento fond má 757 běžných metrů, ale pro nahlížení veřejnosti je přístupných pouze 193 bm.⁴⁶ Mimo využití prameny fond obsahuje i gruntovní knihy, pozůstalostní knihy, pozemkové knihy nebo poslední vůle.

Hlavním typem soudních pramenů jsou trestní listy. O vyhotovování trestních listů je v zákoně 198/1922 Sb. uvedeno toto: „*O každém odsouzení trestním soudem občanským nebo vojenským pro zločin, přečin neb přestupek, vyjímajíc trestné činy důchodkové, budiž bezodkladně, jakmile rozsudek (trestní příkaz) nabude právní moci, vyhotoven trestní list a sčítací trestní list.*“⁴⁷ Mimo obvyklých národností doplňuje list druh činu, který odsouzený spáchal a datum jeho vykonání, dále trest, který mu byl vyměřen a informace o rozsudku nad obžalovaným. Informace do trestních listů byly doplňovány strojově nebo ručně a ve většině případů se setkáváme pouze se stručným obsahem informací. V některých případech však v poznámce nalezneme doplňující informace o tom, že obžalovaný spáchal trestný čin opakovaně a je uveden odkaz na číslo souvisejícího trestního listu.

Mezi další zdroje lze zařadit i seznamy jmen, někdy také označovány jako jmenné indexy. Jedná se o seznamy jmen obžalovaných, kdy u každého jména je uveden čin, který spáchal a trest, který mu byl vyměřen. Jsou uchovávány zpravidla pro každý rok zvlášť, při nižším počtu přestupků se určité roky sdružují do jednoho – např. jmenný index 1905-1906.⁴⁸

⁴⁶ bm – „běžný metr“. Archivní jednotka množství uložených dokumentů v jednotlivém fondu.

⁴⁷ Ve sledovaném období se objevují trestné listy v češtině i němčině, psané ručně nebo strojově, protože stanovy k vydávání trestních listů byly vydány až v roce 1922. Dle zákona č. 198/1922 Sb.

⁴⁸ Vzhledem k tomu, že v tomto případě byl seznam jmen pachatelů kratší, sloužil tento seznam až do roku 1910 (viz obrazová příloha, s. 79).

Podobně jsou na tom jmenné rejstříky. Ty obsahují abecedně řazený seznam jmen obžalovaných a druh činu, který obžalovaný spáchal včetně trestu, který mu byl vyměřen.

Dalším relevantním pramenem jsou knihy pychu. Knihy pychu jsou specifickým druhem pramene úřední povahy, kde se uchovávají informace o pachatelích, kteří spáchali polní, lesní, popř. vodní pych. Pych byl definován příslušnou legislativou, která přesně vymezovala hranici mezi pychem a trestným činem.⁴⁹ Pod pojmem pych byl dle zákona definován přestupek, kterého se pachatel dopustil na cizím zemědělském, lesním nebo vodohospodářském majetku a nebyl trestným činem. U polního pychu docházelo v nejčastějších případech o trhání ovocných plodin na cizím pozemku, spásání cizí půdy dobyt看em nebo o krádež brambor z cizího pole. U lesního pychu šlo nejčastěji o nedovolený sběr lesních plodin nebo o sbírání klestí bez souhlasu majitele lesa. Vodní pych byl definován jako jakékoliv poškození nebo porušení vodních staveb. Kniha pychu měla předtištěnou formu, do které se zapisovalo číslo přestupku, jméno a bydliště udaného a udavatele, datum spáchání pychu, jméno poškozeného, datum vydání nálezu, obsah nálezu – peněžní pokuta, trest vězení, náhrada škody, dále pak: datum odvolání, datum zaplacení pokuty, datum vykonání trestu a poznámka.

Dále práce vychází z trestních knih. Trestní knihy mají předtištěnou formu, do které se doplňovaly potřebné informace týkající se trestného činu. Mimo pořadového čísla trestu se do knihy zapisovalo jméno, příjmení, zaměstnání, číslo domu a příslušná obec trestaného, pojmenování soudu, datum a číslo rozsudku, pojmenování trestného činu, výměr trestu a celý záznam mohl být opatřen poznámkou, např. o tom, zdali byl obžalovaný již v minulosti trestán. Celá kniha má při pravém okraji abecedně řazená písmena, která napomáhají ve snadnějším hledání v knize. V některých případech jsou u příslušného písmena založeny i trestní listy zapsaných osob.

Dalšími prameny byly zápisy ze soudních přelíčení a soudní spisy. Zápisy ze soudních přelíčení mají obdobnou podobu jako zápisy ze soudního jednání v dnešní době. Jde o informace, které pověřená osoba zaznamenává během přelíčení, tedy výpovědi poškozené a obviněné strany, popř. výpovědi svědků a rozsudek soudce. Ve většině případů jsou psány strojově a jsou dobře srozumitelné. Finální soudní spisy jsou ucelené záznamy o soudním líčení, většinou jsou svázané v papírové obálce a obsahují všechny dokumenty vztahující se

⁴⁹ Zákon k ochraně majetku polního pro království České ze dne 12. října 1875.

k jednomu případu. Obsahují nejen zápisy ze soudních sporů, ale i trestní listy obžalovaných, výpovědi obžalovaných i poškozených, popř. výpovědi svědků a mnoho dalších doplňujících dokumentů.

Pro statistickou část práce byly zvoleny za hlavní pramen rejstříky zločinů. Jde o předem daný tiskopis, do kterého se zapisovalo pořadové číslo zločinu, datum spáchání, druh trestného činu, jméno obviněného a v případě, že byla na obžalovaného uvalena vazba, tak doba trvání vazby. Dále bylo uváděno datum, kdy byl spis dodán státnímu zastupitelstvu a v některých případech se uváděla poznámka. Veškeré zápisy byly prováděny ručně a velmi záleželo na svědomitosti zapisovatele, protože jsou některé zápisy velmi strohé a jiné naopak velmi obsáhlé.

4.2. Dobová periodika

Při tvorbě práce byla využita již zmiňovaná dobová periodika, *Neodvislé listy* a *Samostatné směry*. Tato periodika byla vydávána jako regionální týdeníky a jejich vzhled byl téměř totožný. I když velmi často přinášely obdobné informace o politickém a kulturním dění v regionu, lišily se obsahem publikovaných článků o každodenním životě na Pardubicku. Zatímco *Neodvislé listy* přinášely články, které upozorňovaly na protizákonné chování cikánů, informovaly o krádežích, hospodských potyčkách apod., vůbec nezmiňovaly židovskou problematiku. Naopak *Samostatné směry* se velmi často věnovaly židovské problematice, ale téměř nezmiňovaly problémy s cikánskou menšinou. Rozdílná byla i koncentrace publikovaných článků ve sledovaném období. Paradoxně nejpřínosnější byly ročníky 1905 a 1906 a to u obou periodik, a to i přes to, že rok 1905 byl z hlediska statistické analýzy kriminální činnosti rok s nejnižší kriminalitou během celého sledovaného období. V letech 1900-1904 a 1907-1910 se občas články o minoritních skupinách objevovaly, jejich charakter byl však příliš stručný a nelze rozpoznat o jakou konkrétní cikánskou nebo židovskou rodinu se jednalo. V článku bylo třeba uvedeno, že došlo ke krádeži a mohli za to nejspíš cikáni. O jakou rodinu se jednalo nebo kde se pohybovali však uvedeno nebylo, tudíž je téměř nemožné dohledat konkrétní jména. U židovské minority se často objevovaly obecné články, které nabádaly obyvatele, aby se před židy měli na pozoru, že jsou to velmi vypočítavé a lstivé bytosti.

Neodvislé listy vycházely od roku 1895 a jejich redakce sídlila v Pardubicích na Bílém předměstí v domě č. 139. V záhlaví titulní strany měly uvedeno: „*Týdeník věnovaný zájmům národní strany svobodomyšlné ve východních Čechách. S humoristickou přílohou „Pardubický Perník“.*“ Přinášely zprávy ze situace v Rakousku-Uhersku, případně z Evropy, z dění na politické scéně, ale i ze situace na burze. Hlavní náplní jejich obsahu byl život na Pardubicku. Čtenáři byli informováni nejen o kulturním dění, ale i o fungování muzejního spolku, o pořádání odborných přednášek nebo o činnostech různých místních organizací. Byl vymezen i prostor pro reklamu včetně nabídky a poptávky, což využívali zejména větší podnikatelé jako např. klenotnictví Lejhanec, Akciový pivovar Pardubice nebo Slatinné lázně v Bohdanči. Velká pozornost byla věnována právě kriminální situaci na Pardubicku a okolí. Novináři psali o nejrůznějších činech – krádežích, vraždách, loupežích, sebevraždách a pokud se jednalo o velký trestný čin, přinášeli i informace o průběhu šetření. I když mají články informační charakter, je dobře patrné, že se novináři snažili upoutat každého čtenáře a používají k tomu typické novinářské obraty. Mnoho článků publikovaných v tomto týdeníku, varovalo obyvatelstvo před hrozícím nebezpečím kočovných cikánů a informovalo, jak postupovat v případě, že dojde k nějakým potížím.

Dalším vybraným periodikem byly *Samostatné směry*, jejichž vydavatelkou byla Antonie Štěpánková a jejich redakce se nacházela v Pardubicích v Královské třídě „U české koruny“ č. 144. Ty přinášely informace jednak o politickém dění v Čechách i v Rakousku-Uhersku, o kulturních záležitostech, ale podobně jako *Neodvislé listy* informovaly i o každodenním dění v regionu. Témata článků ovlivňovaly události, které v dané době probíhaly, jako například první světová válka. Během první světové války byly titulní strany týdeníku věnovány situaci na frontě, žádostem o pomoc dobrovolníků a jiným válečným záležitostem. Jak jsem již zmiňovala výše, v *Neodvislých listech* se řada článků zabývala cikánským obyvatelstvem, oproti tomu *Samostatné směry* věnují mnoho článků tzv. „*hrozbě z Izraele*“, tedy židům. Hustota článků protižidovsky zaměřených se během jednotlivých ročníků proměňuje a během první světové články takřka vymizí.

Pro práci byly vybrány následující periodika:

- *Neodvislé listy* 1900-1910;
- *Samostatné směry* 1900-1910.

4.3. Prameny legislativní povahy

Posledním využitým pramenem je trestní zákon. Pro orientaci v dobové legislativě bylo využito jedenácté neměnné vydání trestního zákona z 27. května 1852, které bylo vydáno v roce 1930. Vzhledem k tomu, že se jedná o dobovou literaturu, lze ho mimo použité literatury charakterizovat i jako použitý pramen.⁵⁰ Obsahuje nejen trestní zákon ze dne 27. května 1852, čís. 177 ř. z., ale i zákon na ochranu republiky a dodatky o tisku, spolcích, potravinách a nemocech.⁵¹

⁵⁰ Tento trestní zákon vyšel jako jedenácté nezměněné vydání v Praze roku 1930 a uspořádal ho advokát Mojmír Lepař.

⁵¹ KOLEKTIV, *Trestní zákon*, Praha 1930.

5. Příslušná legislativa a vývoj okresního soudnictví

Cílem této kapitoly je seznámit čtenáře se stručným vývojem okresního soudnictví v Pardubicích a následně charakterizovat příslušnou legislativu, do které daná problematika spadá, včetně jejího vývoje.

Stručný vývoj okresního soudnictví v Pardubicích

„Okresní soud v Pardubicích vznikl na základě císařského rozhodnutí ze dne 14. 6. 1849 č. 278 ř. z., v němž byl schválen návrh nového jednotného a úředně organizovaného státního soudnictví [...] Nová soudní organizace vstoupila v platnost dnem 1. 7. 1850 výnosem ministerstva spravedlnosti č. 234/1850 ř. z.“⁵² Během července 1850 vydal purkmistr města všechny spisy týkající se soudnictví okresnímu soudu (včetně Bohdanče a Sezemic), spolu s pozemkovými knihami a spisů týkajících se pardubického velkostatku, čímž ukončil činnost pardubického magistrátu. Během roku 1853 došlo k rozsáhlé reorganizaci, která se dotkla i soudnictví. Následně byla zvolena komise, která navrhla rozdělení na kraje a okresy. Bylo schváleno rozdělení na 13 krajů, jejichž krajské soudy sídlily ve městech: Praha, České Budějovice, Tábor, Chrudim, Čáslav, Cheb, Plzeň, Písek, Hradec Králové, Jičín, Mladá Boleslav, Litoměřice a Žatec. Do roku 1855 spadal pardubický okresní soud pod Krajský soud ve Vysokém Mýtě a roku 1855 byla jeho činnost přerazena pod Krajský soud v Chrudimi.⁵³ Roku 1960 došlo k velké územní reorganizaci a při této příležitosti zanikly lidové soudy v Přelouči a Holicích a byl zřízen jeden okresní v Pardubicích.⁵⁴

5.1. Příslušná legislativa

Primárním zákonem pro posuzování deliktů v bakalářské práci je trestní zákon ze dne 27. května 1852, čís. 117 ř. z.,⁵⁵ který byl novelou zákoníku z roku 1803 a definoval přestupky, zločiny a přečiny a stanovil, jaké tresty budou za jejich spáchání uvaleny.⁵⁶

⁵² HLOUŠEK, Ladislav, *Okresní soud Pardubice 1850-2006*, Pardubice 2013.

⁵³ Tamtéž, s. 4.

⁵⁴ Tamtéž, s. 8.

⁵⁵ KOLEKTIV, *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, čís. 117 ř. z. se zákonem na ochranu republiky*, Praha 1930.

⁵⁶ VLČEK, Eduard, *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*, Brno 2006, s. 31.

Tomuto zákonu předcházela trestní zákoník Josefa I., který vyšel roku 1707 a jehož působnost se vztahovala na Čechy, Moravu a Slezsko. *Josefina*, jak se zkracuje označení trestního zákoníku Josefa I., byla prvním jednotným trestním zákonem a obsahovala i takové činy jako čarodějnictví a stále připouštěla torturu. V mnoha ohledech však *Josefina* nebyla vyhovujícím ustanovením, a tak bylo žádoucí vytvořit pro trestní legislativu nový předpis.

Trestní zákoník Josefa I. byl časem nahrazen *Constitutio Criminalis Theresiana*, neboli hrdelním řádem Marie Terezie, který vyšel roku 1768. Marie Terezie vydala trestní zákon pro všechna habsburská území, tedy včetně i Čech, Moravy a Slezska. Koncepce Tereziánského hrdelního řádu byla od již vydaných trestních ustanovení odlišná, ale pořád přetrvávaly feudální nedostatky trestního práva. Pachatel, který se dopustil trestného činu, měl být tvrdě potrestán bez ohledu na povahu činu. Vysoké tresty bývaly uděleny pro odstrašování veřejnosti od trestné činnosti, což mělo postupně eliminovat trestnou činnost úplně. Mezi obvyklé tresty patřilo oběšení, čtvrcení nebo zahrabávání za živa.⁵⁷

Větší zřetel byl brán na zločiny, které byly spáchány proti Bohu, církvi a státu a až poté se zaobíral trestnou činností namířenou proti soukromým osobám. Takže v justičním popředí stály delikty jakožto nactiutrhání panovníka nebo urážka Boha a až poté následovaly skutky jako ublížení na těle nebo mravnostní přestupky. Mimo jiné *Tereziána*, jak se někdy trestní zákoník Marie Terezie označuje, také připouštěla stíhání deliktů *sine lege*, což znamenalo, že mohly být trestány i skutky, které nebyly uvedeny v zákoně, ale svojí povahou byly zlosynné a nebezpečné.⁵⁸

Na oblast trestního soudnictví navázal i syn Marie Terezie Josef II., který roku 1787 vydal *Všeobecný zákoník o zločinech a trestech na ně*. Oproti *Tereziáně* byl všeobecný zákoník Josefa II. ovlivněný osvícenskou filozofií a pyšnil se hned několika vlastnostmi. Byl stručný, ale zároveň úplný, protože postihoval všechny oblasti trestního práva. Stanovení trestů změnil Josef II. na úměrné k danému činu. Vycházel tedy ze zásady úměrnosti mezi společenskou nebezpečností trestného činu a přísností trestu.⁵⁹ Tresty už neměly odstrašovat ostatní

⁵⁷ VLČEK, Eduard, Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu, Brno 2006, s. s. 28.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ Tamtéž, s. 29.

společnost od kriminální činnosti, ale měly prvotně napravit pachatele. Trestní zákoník Josefa II. tedy definitivně opustil od feudálních trestů a krutých zákroků proti odsouzeným.⁶⁰

U trestního ustanovení Josefa II. poprvé platí *nullum crimen sine lege*, tedy žádný zločin bez zákona a *nulla poena sine lege*, neboli žádný trest bez zákona. Dle těchto zásad nemohl být delikvent obžalován z trestného činu, který nebyl uveden v trestním zákoníku a dále nemohl být uvalen pachateli jiný trest, než který danému zločinu stanovuje zákon. Za hranice trestné činnosti Josef II. postavil čarodějnictví, které tedy od roku 1787 nemohlo být trestně napadeno.

V roce 1803 vychází další trestní zákoník s názvem *Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích*, přičemž v českých zemích vyšel roku 1804 jako *Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu městského (totiž policie) přestupky*. Tento zákoník ovlivnil trestní právo prakticky až do roku 1949, neboť zákoník z roku 1852 byl jeho novelizací a z tohoto zákoníku zase vycházela další novější ustanovení až do roku 1949.⁶¹

5.2. Zločiny

V trestním zákoně se píše, že ke zločinu je zapotřebí zlého úmyslu a neznalost zákona o zločinech nemůže nikoho omlouvat. Dále je uvedeno: „*Zločin pochází ze zlomyslnosti pachatelovy, nikoliv z povahy toho, na němž byl spáchán. Zločin tudíž spáchatí lze i na provinilcích, na bezesmyslných, na dětech, na spících a též na takových osobách, které samy škody si přejí nebo k ní svolují.*“⁶²

Nejčastějšími zločiny byly: vražda, zabití, všechny druhy smilstva, žhárství, různé druhy veřejného násilí, vyhnání plodu ze života, těžké poškození na těle, zpronevěra, loupež nebo utržení na cti.⁶³ Trestán byl nejen samotný zločin, ale i pouhý pokus o něj a pomoc při jeho spáchání. Při uvalení trestu rozhodovaly přitěžující nebo polehčující okolnosti, ale také okolnosti, které by vylučovaly zlý úmysl (např. sebeobrana). Zločiny se trestaly dle povahy, buď trestem smrti (provazem) nebo žalářem.

⁶⁰ VLČEK, Eduard, Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu, Brno 2006, s. 29.

⁶¹ Tamtéž, s. 31.

⁶² KOLEKTIV, *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, číslo 117 řízení zemského se zákonem na ochranu republiky*, Praha 1930, s. 11.

⁶³ Tamtéž, s. 30.

Žaláře byly rozděleny na dva stupně – první stupeň byl označován jako žalář, druhý stupeň jako těžký žalář. V prvním stupni se trestanec pohyboval bez želez, byl střídavě stravován dle pokynů příslušné trestnice a byla mu zakázána rozmluva se spoluvězni bez přítomnosti dozorců. V druhém stupni měl pachatel na nohou železa a nesměl komunikovat s nikým, kromě dozorců.⁶⁴ Často využívaným trestem bylo také tvrdé lůžko, kdy byla pachateli odejmuta matrace a musel nocovat pouze na tvrdé desce postele.⁶⁵

5.3. Přestupky a přečiny

Další kapitola trestního zákoníku je věnována přečinům a přestupkům. K přečinům a přestupkům se píše: „*Přečiny a přestupky [...], jsou vesměs činy nebo opomenutí, ježto každý sám od sebe za nedovolené poznati může; anebo takové, kde pachatel podle svého stavu, své živnosti, svého zaměstnání, nebo podle svých poměrů povinen jest znáti zvláštní nařízení, jež bylo přestoupeno.*“⁶⁶ Pachatele, který se dopustil přestupku nebo přečinu neomlouvala skutečnost, že nebyl seznámen s příslušným zákonem.

Oproti zločinům je přestupků a přečinů mnohem větší množství, jelikož se jednalo o sebemenší porušení zákona. Mezi nejčastější přečiny a přestupky patřily: přestupek proti předpisům, rychlá jízda, veřejné urážky, potulka, zatajování porodu, neoprávněný prodej léků, zanedbání nemocných, nedovolení koupání v řekách a rybnících nebo nedovolené ozbrojování.⁶⁷ Pokud pachatel spáchal více přestupků, mohl být trestán za zločin. Tresty u přečinů a přestupků se zpravidla řešily pokutou, ztrátou práv a daných povolení, vyhoštěním z některého místa nebo vězením. Pokud se nějakého přestupku nebo přečinu dopustil podnikatel a jeho přestupek souvisel s jeho podnikáním, trestem byla zpravidla ztráta živnostenského povolení.

Vězení se u přestupků a přečinů, podobně jako u zločinů dělí na dva stupně. První stupeň býval označován jako vězení a šlo o věznici, kde byli odsouzenci bez želez a výživu si obstarávali sami nebo s pomocí svých odsouzených příslušníků a mohl být zaměstnán. Druhý stupeň vězení býval označován jako tuhé vězení a i zde se vězni pohybovali bez želez, strava

⁶⁴ KOLEKTIV, *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, číslo 117 řízení zemského se zákonem na ochranu republiky*, Praha 1930, s. 15.

⁶⁵ Tamtéž, s. 17.

⁶⁶ Tamtéž, s. 104.

⁶⁷ Tamtéž, s. 126-180.

a práce jim však byla přidělena podle zvláštních předpisů. Dalším typem mohlo být domácí vězení, kdy se pachatel nesměl vzdálit ze svého domu, jinak by trest musel vykonat ve veřejné věznici.⁶⁸ Pokud pachatel obdržel trest ve formě peněžní pokuty, musel jí splatit příslušné instituci v daném termínu, jinak by mu hrozil trest ve vězení.

U zkoumaných článků se pachatelé nejčastěji dopouštěli drobných krádeží, veřejné urážky a potulky. Většina z nich byla trestána jen pokutou, ale někteří dostali trestem tvrdé lůžko.

⁶⁸ KOLEKTIV, *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, číslo 117 řízení zemského se zákonem na ochranu republiky*, Praha 1930, s. 108.

6. Statistická analýza vývoje trestné činnosti v letech 1900-1910

Tato kapitola přináší analýzu vývoje trestné činnosti v letech 1900-1910. Výchozím pramenem byly rejstříky zločinů, do kterých se zapisovaly jak těžké zločiny – smilstvo⁶⁹ nebo vražda, tak lehčí zločiny typu drobných krádeží nebo pokusů o ně, ale také přečiny jako nactiutrhání nebo porušení nejrůznějších předpisů. Pro drobné krádeže zemědělských plodin, nedovolené pasení dobytka na soukromém pozemku nebo nedovolené koupání v rybníce, byly paralelně s rejstříky zločinů zřizovány samostatné tiskoviny, které se nazývaly knihy pychu. Cílem analýzy bylo zjistit celkový počet zločinů během sledovaného období, následně stanovit roky, kdy byla kriminalita nejvyšší nebo naopak nejnižší a zjistit, zda se trestné činnosti věnovali více muži nebo ženy.

V letech 1900-1910 byl vytvořen statistický průzkum, který definoval nejčastější zločiny, ke kterým v průběhu sledovaného období došlo a zároveň stanovil i takové zločiny, ke kterým docházelo spíše výjimečně. Pramennou základnu pro tento výzkum tvořily rejstříky zločinů, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu v Pardubicích. Jmenovitě to byly: *Rejstřík zločinů 1900*, *Rejstřík zločinů 1901-1902*, *Rejstřík zločinů 1903-1904*, *Rejstřík zločinů 1905-1906*, *Rejstřík zločinů 1907-1908*, *Rejstřík zločinů 1909-1910*.⁷⁰ Všechny příslušné rejstříky byly prozkoumány a výsledky bádání budou představeny v několika úrovních. Prvotně byl zkoumán zejména celkový počet zločinů a následné odchylky v průběhu sledovaného období. Dále byly zjištěny konkrétní zločiny v jednotlivých letech a sledována jejich koncentrace s celkovým porovnáním v rámci vymezeného období. Poslední rovínou je komparace pohlaví obžalovaných v rámci jednotlivých let, tedy výzkum trestné činnosti z hlediska podílu mužů a žen.

Zápisy byly prováděny do speciálních tiskopisů, které podle počtu případů sloužily na jeden až dva roky. Ve sledovaném období bylo zjištěno celkem 1572 případů trestné činnosti. Ve všech případech je uvedeno pořadové číslo zločinu a datum jeho spáchání. Vedle druhu trestné činnosti bylo uvedeno jméno pachatele, v některých případech dokonce pachatelů a místo bydliště. Ve většině případů je písemně uveden druh trestného činu. U některých

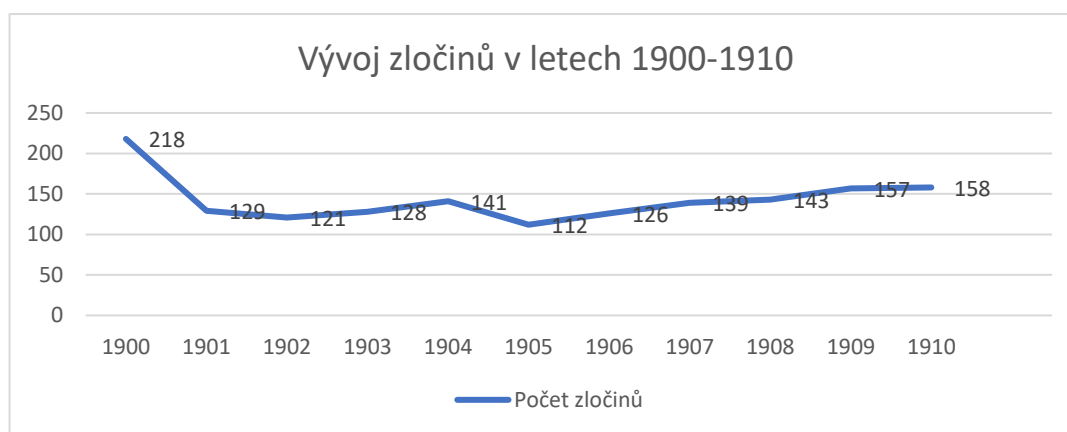
⁶⁹ „Smilstvo proti přirozenosti, tj. – se zvířaty, s osobami stejného pohlaví. [...] Trestem jest těžký žalář od jednoho do pěti let.“ KOLEKTIV, *Trestní zákon*, Praha 1930.

⁷⁰ SOKA Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, ukn 213; ukn 214; ukn 215; ukn 216; ukn 217; ukn 218.

případů se však jedná pouze o číslo paragrafu. V takovém případě, byly činy později dohledány pomocí příslušného trestního zákona. V návaznosti na závažnost činu byl stanoven trest, který byl posléze do rejstříku zapsán. Pokud byla obžalovanému přidělena vazba, uvádělo se i datum začátku a konce trvání vazby. Celý zápis je opatřen poznámkou, kam se uváděly informace, které s daným případem souvisely. V poznámce se tedy často objevovaly odkazy na jiné zločiny, které souvisely například se jménem pachatele, nebo důvody, díky kterým bylo trestní stíhání zastaveno.

V průzkumu bylo zjištěno, že největší počet zločinů byl spáchán v roce 1900. V tomto roce došlo celkem k 218 případům a celý rok je obsažen v jednom rejstříku. Nejvíce docházelo k podvodům, krádežím a zhářství, výjimečně docházelo k padělání mincí, urážce veličenstva nebo nedovolenému vyhnání plodu. Nejméně trestné činnosti bylo zaznamenáno v roce 1905, došlo celkem ke 112 zločinům a záznamy jsou uvedeny ve společném rejstříku s rokem 1906. Opět zde byly nejvíce zastoupeny krádeže, podvody a zhářství, výjimečně pak smilstvo, nedovolené shlukování nebo maření exekucí.

Z následujícího grafu je patrné, jak se kriminální činnost v průběhu sledovaného období vyvíjela. V roce 1900, kdy byl spáchán nejvyšší počet trestných činů, kriminalita lehce klesá. Změna přichází až v roce 1904, kdy je opět zaznamenán větší počet kriminálních událostí, nicméně v roce 1905 se celá situace obrací a došlo pouze ke 112 případům trestné činnosti, což je nejméně za celé sledované období. Od roku 1905 až do konce sledovaného období, tedy do roku 1910 kriminalita každý rok postupně narůstá.

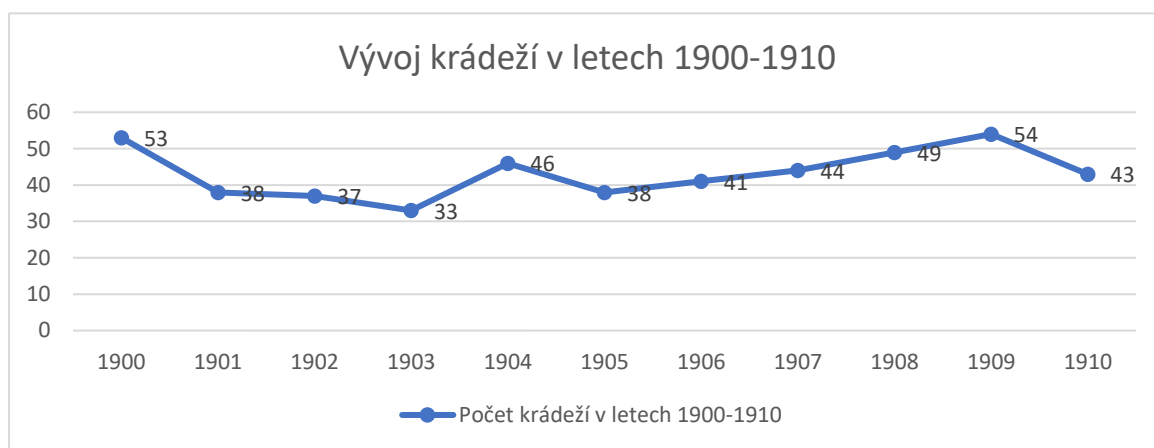
Graf č. 1 – Vývoj zločinů v letech 1900-1910

Následující tabulka popisuje, jak se měnila koncentrace jednotlivých zločinů v rámci celého sledovaného období. Zaznamenává nejčastější zločiny jako krádeže, žhářství, podvody, veřejné násilí a podezřelé případy smrti a zaměřuje se i na ojedinělé zločiny jako bylo smilstvo nebo vražda. Nejběžnějším zločinem v každém roce byly krádeže, nebo pokusy o ně. K nejvíce krádežím došlo v roce 1909, celkem bylo zapsáno 54 případů krádeže nebo pokusu o ně. Nejméně případů tohoto typu připadlo na rok 1903, kdy došlo pouze ke 33 krádežím. Dalším častým zločinem bylo žhářství. V roce 1910 bylo zapsáno celkem 40 případů, což je nejvíce během celého sledovaného období. K nejméně případům žhářství došlo v roce 1903 a 1905, kdy bylo spácháno 19 zločinů žhářství. Dalším častým zločinem bylo veřejné násilí. K nejvíce případům došlo v roce 1900, kdy se událo celkem 35 případů. Nejméně případů veřejného násilí celkem 14 bylo zapsáno v roce 1907.

	krádež	žhářství	podvod	veřejné násilí	podezřelý případ smrti	smilstvo	vražda
1900	53	24	23	35	13	3	6
1901	38	24	5	19	9	1	2
1902	37	21	8	27	9	1	3
1903	33	19	13	19	13	0	2
1904	46	32	8	26	7	1	1
1905	38	19	3	19	6	2	1
1906	41	25	11	22	6	2	4
1907	44	23	6	14	12	1	5
1908	49	22	6	20	11	4	1
1909	54	25	4	24	12	3	2
1910	43	40	8	24	8	1	4

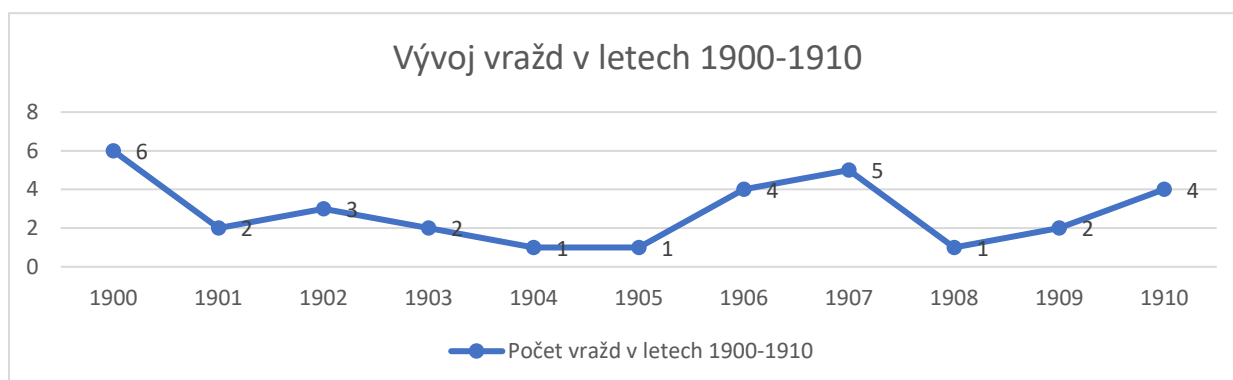
Tabulka č. 1 - Počet jednotlivých zločinů v letech 1900-1910

Během sledovaného období nejčastěji docházelo ke krádežím. Tento zločin dominoval v každém roce po celé sledované období. Z následujícího grafu vyplývá, že průměrný počet krádeží během jednoho roku byl 40. K nejvíce krádežím došlo v roce 1909, kdy se celkem uskutečnilo 157 zločinů a z toho 54 krádeží. K nejméně krádežím došlo roku 1903, kdy bylo zapsáno celkem 128 případů a z toho 33 krádeží. Od počátku sledovaného období počet krádeží mírně klesal až do roku 1904, kdy došlo k menšímu zvýšení. Během roku 1905 se počet opět snížil a až do roku 1909 krádeže mírným tempem narůstaly. V roce 1909 se uskutečnilo 54 krádeží, což, jak již bylo řečeno, byl nejvyšší možný počet a během roku 1910 počet krádeží znovu klesl lehce nad průměrný počet.

Graf č. 2 - Vývoj krádeží v letech 1900-1910

Méně častým, ale o to těžším zločinem, kterého se pachatelé dopouštěli, byly vraždy. Docházelo k nim spíše výjimečně, nicméně během sledovaného období bylo zaznamenáno celkem 31 případů vražd. Následující graf znázorňuje, jakým způsobem se počet vražd, jakožto nejzávažnější trestný čin, proměňoval v průběhu sledovaného období.

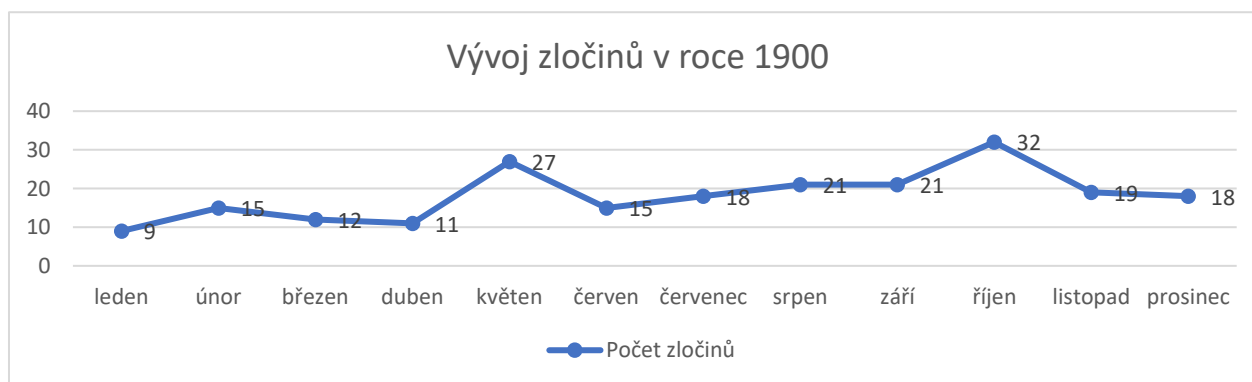
Graf č. 3 - Vývoj vražd v letech 1900-1910

6.1. Rok 1900

V roce 1900 bylo zaznamenáno celkem 218 případů trestné činnosti. Tento rok 1900 byl z hlediska nezákonné činnosti nejnáročnější. Celkový počet 218 případů je nejvyšší v celém sledovaném období. První trestný čin byl zaznamenán 4. ledna 1900 a šlo o případ vážného ublížení na těle. Nejvíce zločinů bylo zaznamenáno v říjnu, kdy došlo celkem ke 32 případům trestné činnosti. Vzhledem k tomu, že se počet zločinů nijak zásadně nemění v závislosti na ročním období, je velmi těžké stanovit důvody vzrůstající či klesající trestné činnosti.

Stanovení závěru, zdali se trestné činnosti v roce 1900 věnovali více muži či ženy je v tomto případě složité. Téměř u poloviny případů je v kolonce „jméno obžalovaného“ uvedeno „neznámo“ a v dalším případě bylo z jedné trestné činnosti obviněno více pachatelů jak žen, tak mužů. Nicméně dle statistického zkoumání rejstříku vyplynulo, že v roce 1900 bylo obžalováno 186 mužů a pouze 41 žen. Ženy však úplně tak pozadu za muži v trestné činnosti nebyly, věnovaly se menším přestupkům jako krádežím dřeva či brambor. Nicméně tyto události byly zaznamenány v knihách pychu a tresty nebyly tak přísné.

Z následujícího grafu vyplývá, že v první polovině roku 1900 měla trestná činnost velké odchylky. Z pouhých 9 zločinů v lednu se jich najednou v květnu objevuje třikrát tolik. V druhé polovině je zaznamenán postupný nárůst trestné činnosti, který však v říjnu stagnuje a následuje znatelný pokles. Nejvíce zastoupenými zločiny napříč celého roku byly: podvody (23), zhářství (24), krádeže (i pokusy o ně; 53), případy veřejného násilí (35) a podezřelé případy smrti (13). Výjimečně docházelo ke zločinu uražení veličenstva (2), na cti utržení (1), smilstvu (3) nebo k nedovolenému vyhnání plodu (1).⁷¹

Graf č. 4 - Vývoj zločinů v roce 1900

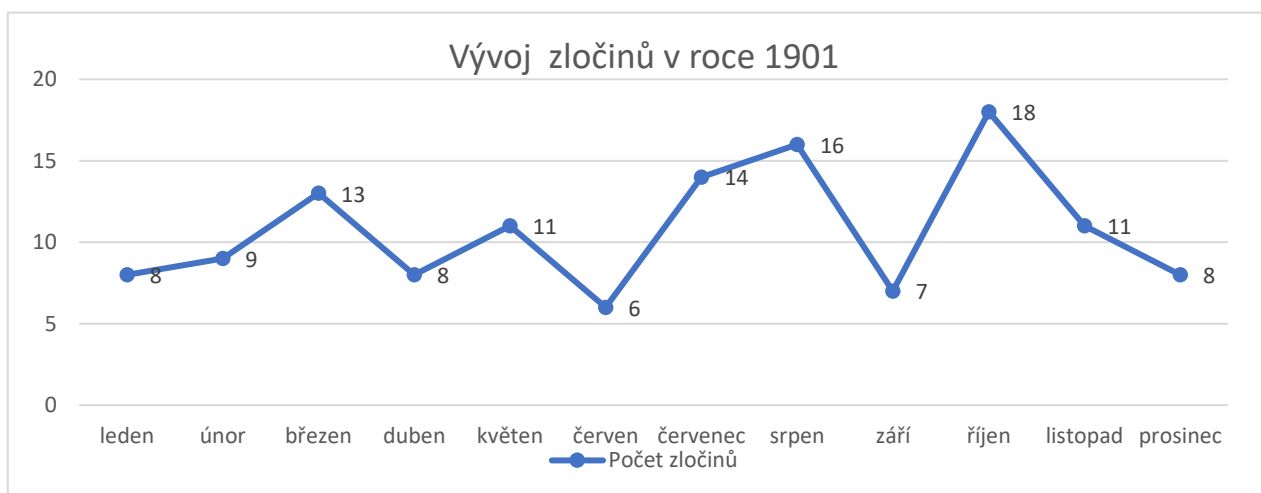
⁷¹ Údaje uvedené v závorkách značí počet konkrétních zločinů spáchaných dle Rejstříku zločinů 1900.

6.2. Rok 1901

Během tohoto roku došlo celkem ke 129 případům trestné činnosti, což byla téměř polovina oproti roku 1900. První zápis byl uveden 4. ledna jako v předchozím roce a šlo o podezřelý případ smrti. Podobně jako v předešlém roce i v roce 1901 došlo k nejvíce zločinům v měsíci říjnu, kdy bylo uskutečněno celkem 18 zločinů. Počet kriminálních činů se v závislosti na ročním období nijak významně neprojevoval. Po celý rok kriminalita konstantně narůstala a prudce klesala zároveň.

Ani během roku 1901 není příliš snadné určit genderové poměry pachatelů. U poloviny případů je opět uvedeno, že je pachatel neznámý a v dalších případech se jedná o několik pachatelů zároveň. Přesto ze statistiky vyplývá, že v roce 1901 bylo obviněno 84 mužů a 13 žen.

Velmi zajímavé je sledovat proměnu počtu zločinů v roce 1900 a 1901. Zatímco v roce 1900 byly nejčastějším zločinem podvody nebo i pokusy o ně, v roce 1901 došlo pouze k pěti případům podvodu. Naopak krádeže byly hojně zastoupeny i v roce 1901, bylo zaznamenáno celkem 38 případů krádeží nebo pokusů o krádež. Obdobně na tom byly i případy veřejného násilí, celkem došlo v roce 1901 k 19 zločinům tohoto typu. Opět byly zaznamenány zločiny, ke kterým docházelo spíše výjimečně, jako například nedovolené vyhnání plodu (2), smilstvo (1), uražení veličenstva (2) nebo padělání mincí (2).⁷²

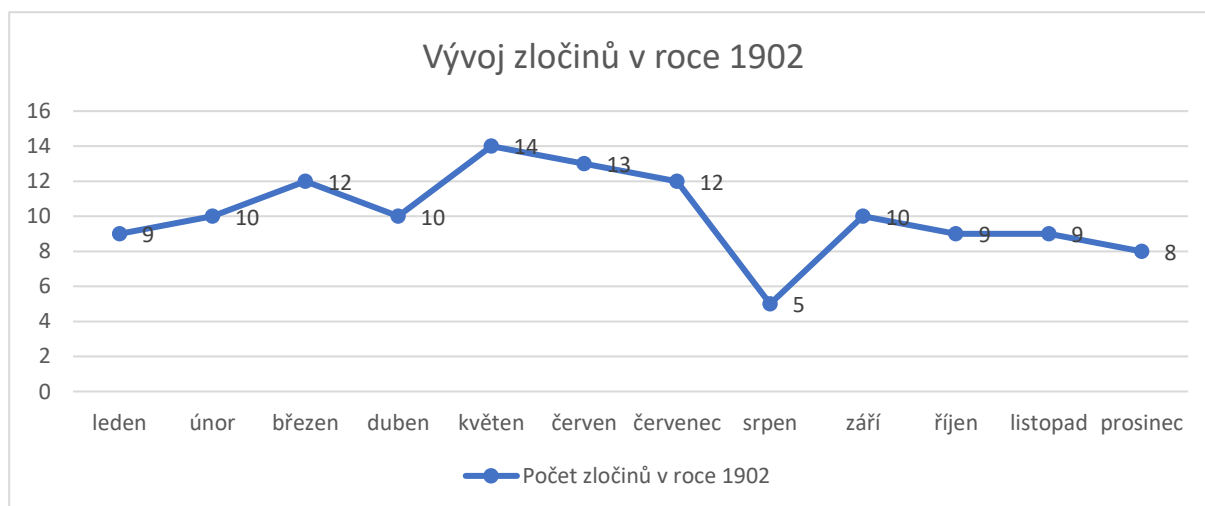
Graf č. 5 - Vývoj zločinů v roce 1901

⁷² Údaje uvedené v závorkách značí počet konkrétních zločinů spáchaných dle Rejstříku zločinů 1901.

6.3. Rok 1902

V tomto roce se uskutečnilo 121 zločinů. První případ byl uveden 3. ledna a jednalo se o zločin krádeže. Nejvyšší počet zločinů se uskutečnil v květnu a jednalo se o 14 případů trestné činnosti, což je oproti předešlému období relativně malý počet. K nejméně případům došlo v srpnu, kdy bylo nahlášeno celkem 5 zločinů a konkrétně se jednalo o: krádež, utrhání na cti, dvojnásobné veřejné násilí a žhářství. Ani během tohoto roku není zcela zásadní proměna trestné činnosti v závislosti na ročním období. Od ledna, kdy došlo celkem k 9 případům, zločinnost pomalu narůstala. Během letních měsíců se však postupně snižovala a během srpna přišel prudký výkyv. Do konce roku byla zločinnost téměř na stejné úrovni a průměrně docházelo k 9 případům měsíčně.

V roce 1902 bylo nejvíce osob odsouzeno za krádeže nebo pokusy o ně. Dalším častým předmětem obžaloby bylo veřejné násilí, došlo celkem ke 27 případům. Mimořádně docházelo k ublížení na zdraví, smilstvu, zneužití moci nebo maření exekuce. Během tohoto roku bylo opět u téměř poloviny obžalovaných uvedeno „neznámo“, nicméně v září došlo k neobvyklé situaci a za jednu krádež bylo odsouzeno celkem 19 žen. Ani tento velký počet však ženy nedostal do popředí a celkem tak bylo v roce 1902 obžalováno 32 žen a 91 mužů.

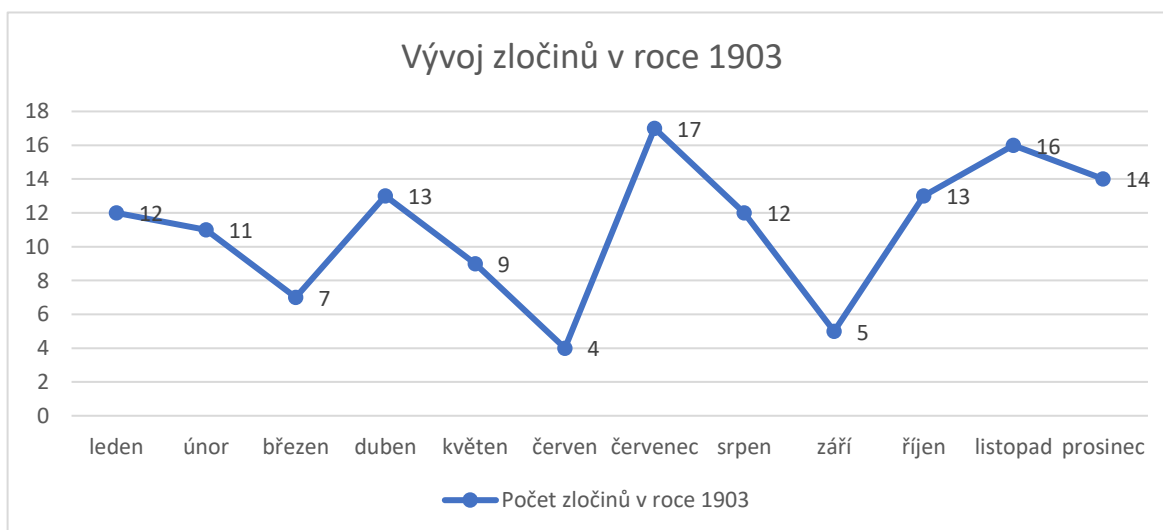
Graf č. 6 - Vývoj zločinů v roce 1902

6.4. Rok 1903

V roce 1903 došlo celkem ke 128 případům trestné činnosti. První případ byl zapsán 3. ledna a jednalo se o krádež. K nejvyššímu počtu zločinů došlo v červenci, kdy se uskutečnilo celkem 17 zločinů. Poměrně k vysokému počtu případů došlo i v listopadu, to bylo zapsáno celkem 16 případů a v prosinci, kdy se uskutečnilo celkem 14 případů. K nejnižší kriminalitě došlo v červnu, kdy se uskutečnily pouze 4 zločiny a v září, kdy došlo celkem k 5 zločinům. Ani v roce 1903 se nedá s jistotou určit, jakým způsobem ovlivňovalo kriminalitu roční období. Z počátku roku kriminalita spíše klesala, znatelnější nárůst přišel až v dubnu, nicméně od května přišel hluboký pokles. Z pouhých 4 zločinů v červnu kriminalita stoupla na 17 zločinů v červenci, což je nejvíce během celého sledovaného období. Od srpna kriminalita opět pomalu klesala a postupný nárůst přichází až od října.

Během roku 1903 bylo nejvíc osob odsouzeno za krádeže. Celkem bylo v roce 1903 zapsáno 33 případů krádeží nebo pokusů o ně. Dalším častým zločinem bylo zhářství a veřejné násilí. Zločin podvodu nebo pouhý pokus o podvod byl uveden celkem třináctkrát. Výjimečně docházelo k maření exekucí, vraždám nebo k maření náboženství.

Stejně jako v uplynulých letech i zde je více jak polovina zápisů uvedena s tím, že je pachatel neznámý. U dalších případů je uvedeno i několik jmen najednou. Celkem tedy bylo v roce 1903 odsouzeno 99 mužů a 20 žen.

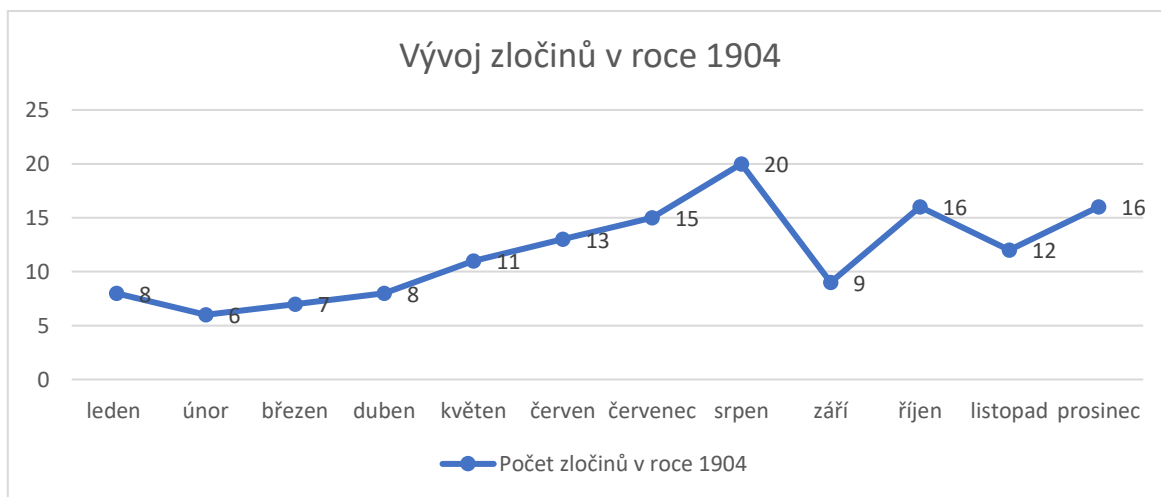
Graf č. 7 - Vývoj zločinů v roce 1903

6.5. Rok 1904

Během roku 1904 došlo celkem ke 141 případům trestné činnosti. K prvnímu případu došlo 12. ledna a šlo o podezřelý případ smrti. Nejvíce zločinů se uskutečnilo v srpnu, kdy došlo celkem ke 20 případům trestné činnosti. K vyšší kriminalitě došlo i v červenci a říjnu. Nejnižší kriminalita byla vedena v únoru, kdy bylo zapsáno pouze 6 případů. Velmi nízká kriminalita byla zaznamenána i v březnu, kdy došlo k 7 případům trestné činnosti, a v lednu a dubnu, kdy v obou měsících došlo pouze k 8 případům. Během tohoto roku poprvé dochází k situaci, kdy kriminalita od počátku roku postupně narůstá a růst se zastavuje až v srpnu. Během září dochází k prudkému pádu. V průběhu října se situace obrací a kriminalita mírně narůstá a i s listopadovým propadem se do konce roku drží nad průměrem.

V roce 1904 bylo nejvíce osob odsouzeno za krádeže nebo pokusy o ně. Celkem došlo k 46 případům. Velmi častým zločinem bylo i zhářství a veřejné násilí. Během roku 1904 bylo zapsáno celkem 32 zločinů zhářství a 26 případů veřejného násilí. Občas došlo k podezřelým případům smrti nebo podvodům a výjimečně došlo k padělání mincí, smilstvu nebo nedovolenému vyhnání plodu.

I v tomto roce dochází k obdobné situaci jako v předešlých letech a nadpoloviční většina zápisů v rejstříku zločinů je opatřena poznámkou, že je pachatel neznámý s v dalších případech je jmen obžalovaných několik. Celkem se v roce 1904 provinilo 97 mužů a 13 žen.

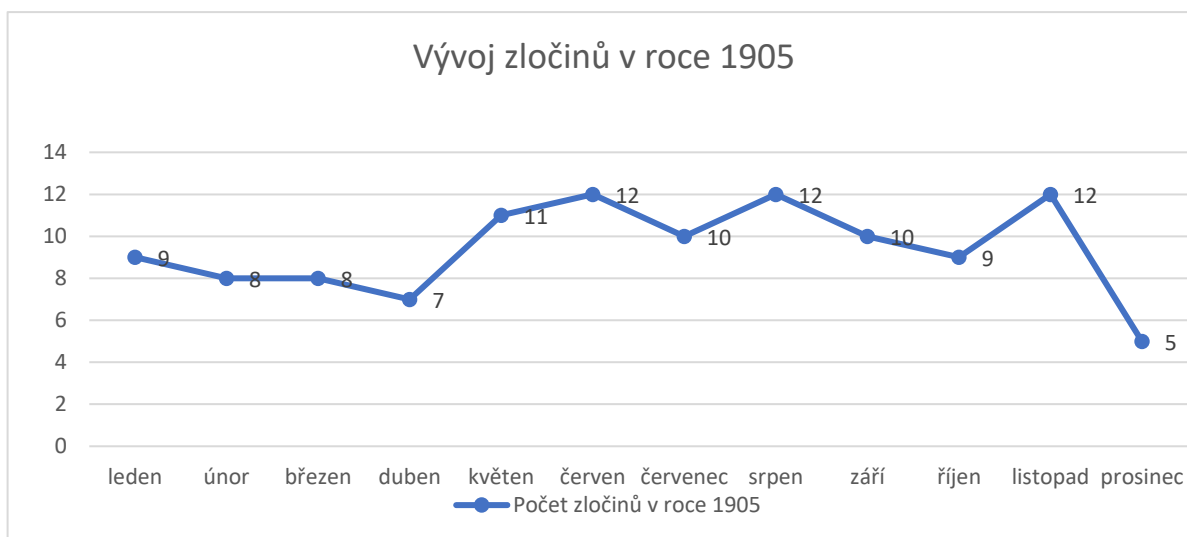
Graf č. 8 - Vývoj zločinů v roce 1904

6.6. Rok 1905

V roce 1905 se událo celkem 112 případů trestné činnosti a je to nejnižší počet za celé sledované období. V tomto případě se mění i situace nejvyššího počtu zločinů v jednotlivých měsících. Nejvyšší počet zločinů za měsíc bylo 12 a došlo k tomu třikrát – v červnu, srpnu a listopadu. V měsíci květnu došlo k 11 případům a během září a července k 10 případům. K nejnižší kriminalitě došlo v prosinci, kdy bylo zapsáno pouze 5 zločinů. Pokud se zaměříme na kriminalitu znázorněnou pomocí grafu je patrné, že na počátku roku kriminalita pozvolně klesala a až během května se situace obrátila a docházelo k postupnému nárůstu. V druhé polovině roku kriminalita střídavě narůstala i klesala a během prosince došlo k prudkému propadu.

Nejvíce osob bylo v roce 1905 odsouzeno za krádež nebo o pokus o ně. Celkem došlo ke 38 případům. Velmi často docházelo i ke zhárství nebo veřejnému násilí, v obou případech bylo v roce 1905 uvedeno v rejstříku zločinů celkem 19 případů. Spíše výjimečně docházelo k podvodům, byly uvedeny pouze 3 případy, a ke smilstvu, kdy došlo celkem ke 2 případům. Pouze jednou se v rejstříku objevilo maření exekuce, vražda nebo na cti utrhání.

Podobně jako v minulých letech i v roce 1905 je nadpoloviční většina případů bez konkrétního pachatele nebo bylo pachatelů několik. Celkem bylo v roce 1905 obviněno 69 mužů, což je nejméně za celé sledované období a 16 žen.

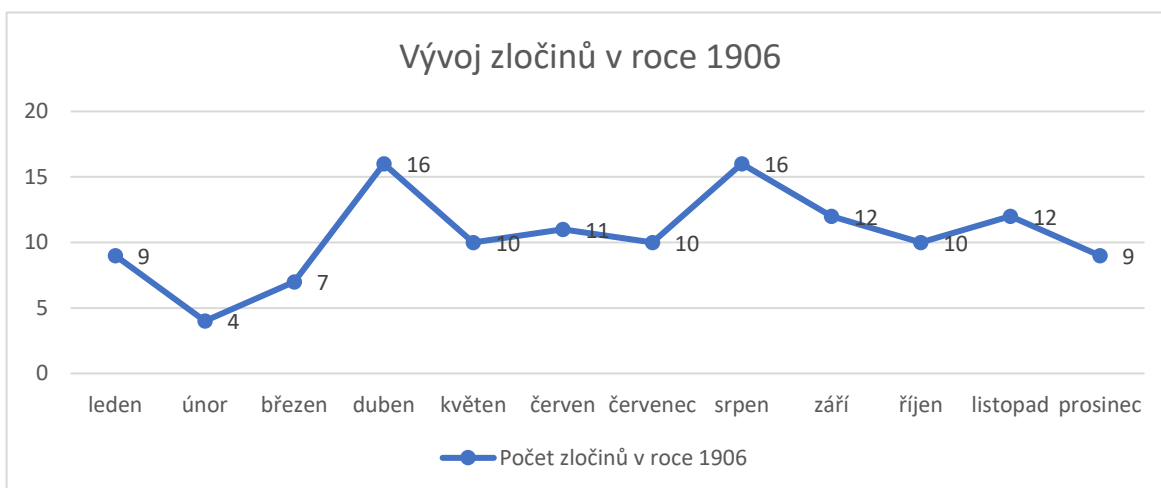
Graf č. 9 - Vývoj zločinů v roce 1905

6.7. Rok 1906

Roku 1906 bylo spácháno celkem 126 trestných činů. První zločin byl spáchán 1. ledna a jednalo se o zločin krádeže. K nejvyšší kriminalitě došlo v dubnu a v srpnu, kdy se v každém měsíci uskutečnilo celkem 16 případů trestné činnosti. K nejnižší kriminalitě došlo v únoru, kdy bylo zapsáno pouze 4 zločiny. Z grafu je patrné, že kriminální situace v roce 1906 nezávisela na změně ročního období. Z počátku roku kriminalita klesala a postupný nárůst přišel až během března. V dubnu bylo uskutečněno 16 zločinů, což jak již bylo řečeno, bylo nejvíce za sledované období. Během května však došlo k mírnému propadu a až do srpna byla situace téměř neměnná. V srpnu došlo také k 16 případům trestné činnosti a během září a října opět došlo k mírnému propadu kriminální činnosti. Do konce roku pak zločinnost s výjimkou listopadu spíše klesala.

Během roku 1906 bylo nejvíce osob odsouzeno za krádeže nebo pokusy o ně, celkem došlo k 42 případům. Velmi častým zločinem bylo i zhářství, které je uvedeno celkem v 25 případech a veřejné násilí, které bylo zapsáno ve 22 případech. Relativně často se objevuje zločin podvodu a podezřelé případy smrti. Výjimečně docházelo k uražení veličenstva, smilstvu nebo maření exekuce.

Podobně jako v předešlých letech i v roce 1906 je spousta případů uvedena bez jména obžalovaného. V jiných případech je obžalovaných i několik. V dubnu bylo za krádež na velkostatku odsouzeno najednou 11 osob. Celkem bylo v roce 1906 obžalováno 107 mužů a 30 žen.

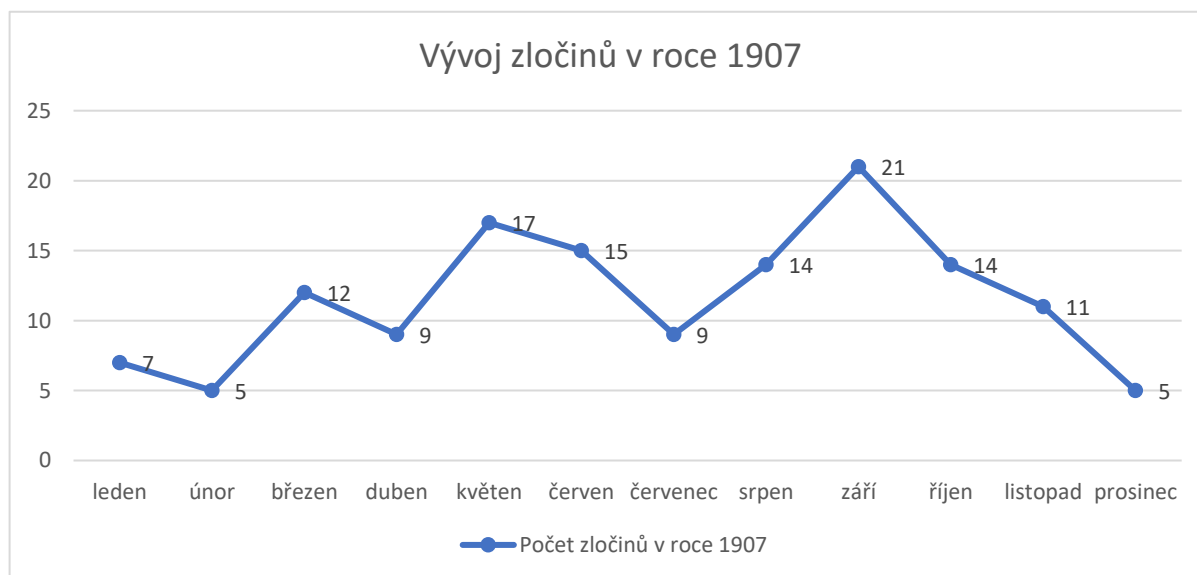
Graf č. 10 - Vývoj zločinů v roce 1906

6.8. Rok 1907

V roce 1907 došlo celkem ke 139 případům trestné činnosti. K prvnímu zločinu došlo 3. ledna a šlo o loupež. Nejvyšší kriminalita byla v roce 1907 zaznamenána v září, kdy došlo celkem ke 21 případům trestné činnosti. Nejnižší zločinnost byla zaznamenána v únoru a prosinci, kdy došlo pouze k 5 případům trestné činnosti. Od počátku roku zločinnost střídavě klesala a opětovně narůstala až do května, kdy došlo celkem k 17 zločinům a během června a července kriminalita opět klesla. Změna přišla až během září, kdy došlo celkem ke 21 případům a do konce roku se kriminalita snížila až čtyřnásobně.

Během roku 1907 nejčastěji docházelo ke zločinu krádeže nebo pokusu o ně, celkem došlo ke 44 případům. Velmi často docházelo i ke zhárvství, celkem ke 23 případům a veřejnému násilí, celkem ke 14 případům. Dále se v rejstříku zločinů často objevuje podezřelý případ smrti, těžké ublížení na zdraví nebo přečin proti bezpečnosti života. Spíše výjimečně bylo uvedeno maření exekuce, smilstvo nebo těžké ublížení na těle.

Obdobně jako ve všech předchozích letech i v roce 1907 byl v mnoha případech pachatel neznámý nebo bylo obviněných z jednoho případů několik. Celkem bylo v roce 1907 obviněno 97 mužů a 17 žen.

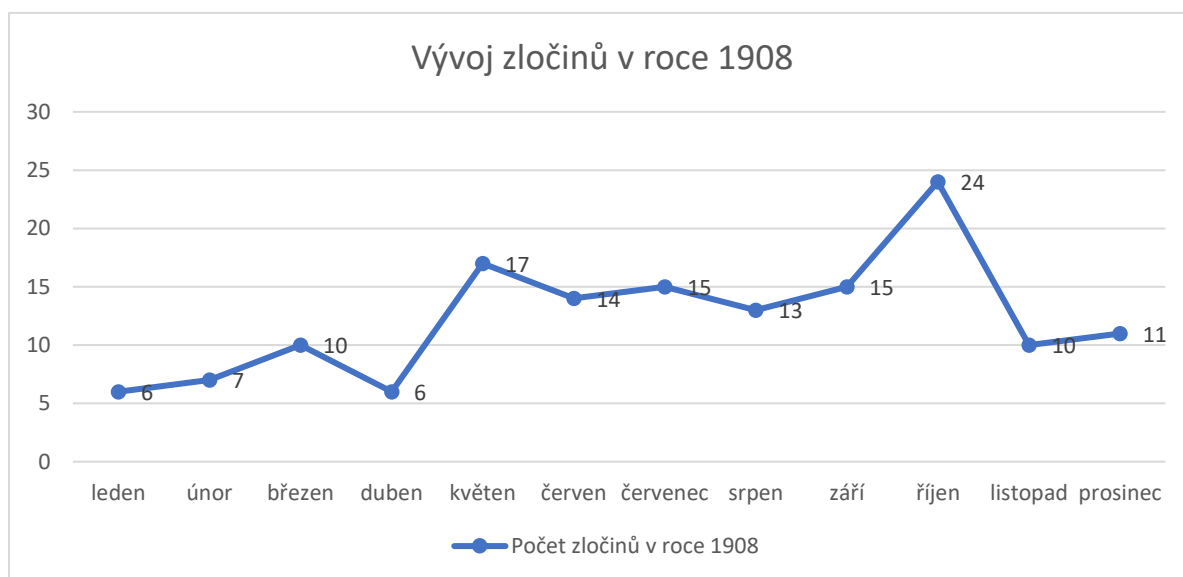
Graf č. 11 - Vývoj zločinů v roce 1907

6.9. Rok 1908

Roku 1908 došlo celkem ke 143 případům trestné činnosti. První případ byl zapsán 4. ledna a jednalo se o podvod. K nejvyššímu počtu zločinů došlo v říjnu, kdy bylo zaznamenáno celkem 24 případů a naopak nejnižší počet zločinů připadl na leden a duben, kdy došlo celkem k 6 zločinům. Od počátku roku kriminalita mírně narůstala a během dubna poklesla na úroveň, ze které v lednu vycházela. V následujících měsících docházelo k mírnému růstu, který se až do října vychyluje směrem nahoru i dolů vždy o jeden až dva případy. V říjnu byla zločinnost na nejvyšší možné úrovni a do konce roku přišel prudký propad.

Nejvíce osob bylo v roce 1908 odsouzeno za krádeže nebo pokusy o ně. Celkem se tento zločin v rejstříku zločinů objevuje čtyřicet-devěkrát. Mezi další časté zločiny patřilo zhářství, veřejné násilí nebo podezřelé případy smrti. Spíše výjimečně docházelo k falšování, smilstvu, uražení veličenstva nebo urážce církve.

Stejně jako ve všech předchozích letech i zde se velmi často objevoval neznámý pachatel nebo hned několik pachatelů najednou. Celkem bylo v roce 1908 odsouzeno 15 žen a 120 mužů.

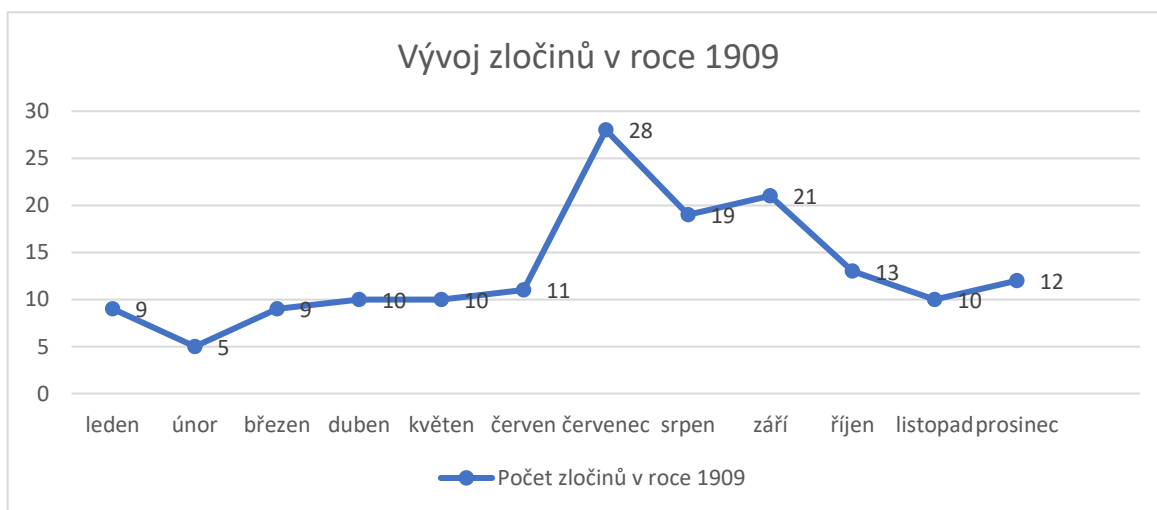
Graf č. 12 - Vývoj zločinů v roce 1908

6.10. Rok 1909

Během roku 1909 došlo celkem ke 157 případům trestné činnosti. První případ byl uskutečněn 2. ledna a jednalo se o zločin veřejného násilí. K nejvyšší kriminalitě došlo během roku 1909 v červenci, kdy bylo zapsáno celkem 28 případů. Od počátku roku se kriminalita pohybovala okolo 9-11 zločinů měsíčně, jediná odchylka byla v únoru, kdy došlo pouze k 5 zločinům a jednalo se tak o nejnižší počet během celého roku. V červenci byla zločinnost na nejvyšší možné úrovni a během srpna klesla na 19 případů. Od září, kdy bylo zapsáno celkem 21 případů, zločinnost pomalu klesala a v prosinci dochází k mírnému nárůstu nad roční průměr.

Během roku 1909 nejčastěji docházelo ke krádežím nebo pokusům o ně, celkem bylo v roce 1909 zaznamenáno 54 krádeží. Velmi často docházelo i ke žhárství, což bylo zaznamenáno celkem ve 25 případech a k veřejnému násilí, které bylo v rejstříku zapsáno ve 24 případech. Mezi další časté zločiny patřily podvody, těžké ublížení na těle, podezřelé případy smrti nebo přečiny proti bezpečnosti života. Výjimečně došlo ke smilstvu, maření exekuce nebo urážce církve.

Podobně jako v předešlých letech i v roce 1909 velmi často docházelo k žalobě neznámého pachatele, v jiných případech několika pachatelů zároveň. Celkem bylo v roce 1909 obžalováno 99 mužů a 19 žen.

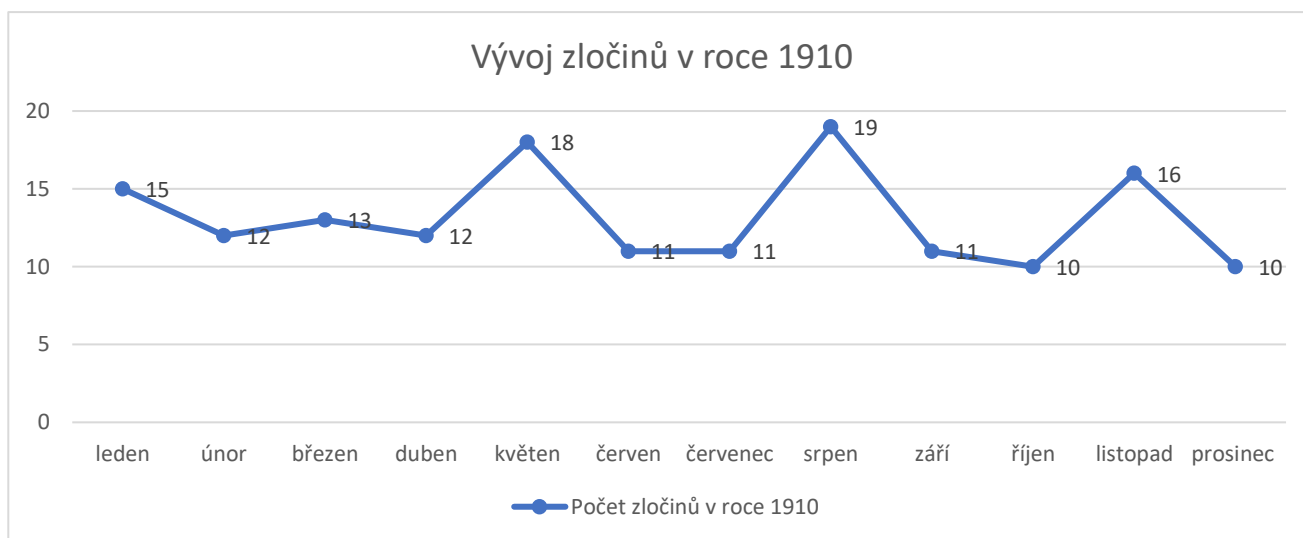
Graf č. 13 - Vývoj zločinů v roce 1909

6.11. Rok 1910

V roce 1910 došlo celkem ke 158 případům trestné činnosti. První případ byl zapsán 5. ledna a jednalo se o veřejné násilí. Od počátku roku kriminalita postupně střídavě klesala i narůstala, ale průměrný počet případů za měsíc byl 13. Nejvyšší zločinnost byla zaznamenána v srpnu, kdy došlo celkem k 19 případům. Vzhledem ke zločinnosti byl důležitý měsíc i květen, kdy bylo zaznamenáno 18 případů, což bylo pouze o jeden případ méně než v srpnu, kdy byla zločinnost nejvyšší. K nejmenšímu počtu zločinů došlo v říjnu a listopadu, kdy bylo zaznamenáno pouze 10 případů.

Nejčastěji během roku 1910 docházelo ke krádežím nebo pokusům o ně, celkem došlo ke 43 případům. Velmi často docházelo i ke zhářství, během roku 1910 bylo zapsáno celkem 40 případů. Spíš výjimečně došlo v roce 1910 k nedovolenému vyhnání plodu, smilstvu nebo uražení veličenstva.

Stejně jako ve všech předchozích letech i v roce 1910 docházelo k obžalování neznámého pachatele a to více jak u třetiny případů. U několik případů je obžalováno několik pachatelů zároveň. Celkem bylo v roce 1910 obžalováno 16 žen a 82 mužů.

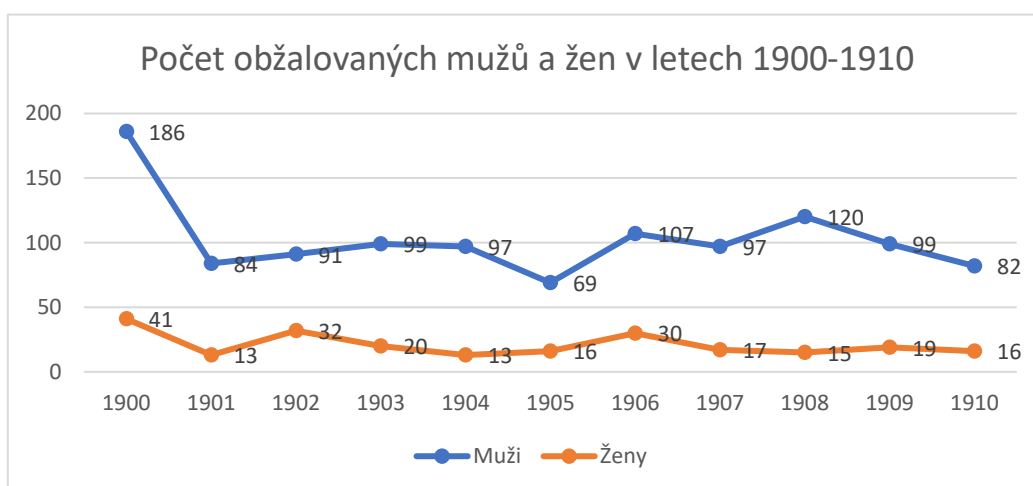
Graf č. 14 - Vývoj zločinů v roce 1910

6.12. Shrnutí statistické analýzy

Jedním z cílů statistické analýzy bylo zjistit celkový počet zločinů podle rejstříku zločinů během celého sledovaného období. Po zpracování dat bylo zjištěno, že v letech 1900-1910 se uskutečnilo celkem 1572 případů trestné činnosti. Nejvyšší kriminalita byla zaznamenána v roce 1900, kdy bylo spácháno celkem 218 zločinů, naopak nejnižší kriminalita byla zaznamenána v roce 1905, kdy došlo pouze ke 112 případům.

Následně bylo žádoucí definovat nejčastější zločiny ke kterým v letech 1900-1910 docházelo a ty, ke kterým docházelo spíše výjimečně. Nejčastějším zločinem byly jednoznačně krádeže nebo pokusy o ně. Zločiny krádeže nebo pokusy o krádeže byly zaznamenány celkem ve 476 případech, což je průměrně 43 případů za rok. Dalším častým zločinem bylo žhárství. Celkem bylo spácháno 274 případů tohoto typu, průměrně tedy 25 případů za rok. Spíše výjimečně docházelo ke zločinům jako vražda, smilstvo nebo nedovolené vyhnání plodu. Celkem tedy bylo za sledované období spácháno 31 vražd, 19 zločinů smilstva a pouze 8 zločinů nedovoleného vyhnání plodu.

Dalším cílem statistické analýzy bylo stanovit, zdali se kriminalitě věnovali spíše muži nebo ženy. Jak již bylo uvedeno výše, u mnoha zápisů v rejstříku zločinů bylo u jména obžalovaného uvedeno *neznámo*, ale u mnoha případů zas bylo obviněných několik. Ze statistického průzkumu vyplývá, že za sledované období bylo obžalováno celkem 1131 mužů a 232 žen. Což tedy znamená, že muži dominují v kriminální činnosti téměř 5:1 vůči ženám. Pro lepší orientaci v dané problematice je přiložen následující graf.

Graf č. 15 - Počet obžalovaných mužů a žen v letech 1900-1910

7. Mediální reprezentace cikánů v tisku a úředních dokumentech

Tato kapitola se věnuje konkrétní skupině lidí na okraji. Všechny použité články jsou parafrázovány a jsou uváděny s přívlastky, které se v dobových novinách objevovaly. Do jisté míry se může zdát, že je to až zavádějící k rasistické ideologii, nicméně jde pouze o utvrzení, jak bylo na počátku 20. století s cikány nakládáno při mediální reprezentaci.

Označení cikánské menšiny

Dále je důležité vysvětlit a definovat označení této skupiny. Obecně se má za to, že pokud uvádíme cikán s malým písmenem, myslíme tím jistého člena určité antropologické skupiny, v žádném případě se nejedná o hanlivé označení. Proto je v práci využíváno označení s malým počátečním písmenem.

Cikáni na Pardubicku

Pardubice a blízké okolí měli mezi cikánskými kočovnými rodinami jeden fenomén, byla to rodina Růžičkova.⁷³ Tato rodina měla někdy až 50 členů a její jméno je citováno v několika člancích a úředních aktech. Mezi častá jména, která se objevují v novinách a dokumentech patří Emanuel Růžička a František Růžička, z žen Františka Růžičková a Maxencie Růžičková. Rodina se nejčastěji živila drobnými krádežemi a podvodnými obchody, které páchala nejen v Pardubicích, ale i v širším okolí. Rod pochází zřejmě z jižních Čech, kde se často objevuje v matričních zápisech.⁷⁴

7.1. Zobrazování cikánské menšiny v dobovém tisku

Sedmá kapitola parafrázuje články, které byly publikovány o lidech na okraji v *Neodvislých listech* ve sledovaném období.⁷⁵ Nejpřínosnější zdroje článků byly ročníky 1905 a 1906. V letech 1900-1904 a 1907-1910 se články o cikánské menšině vyskytovali minimálně, v některých ročnících dokonce žádná zmínka vůbec nebyla.

⁷³ Mezi další častá cikánská příjmení patřilo: Charvát, Janeček nebo Vrba.

⁷⁴ URL: <<http://jihoceske-rody.eu/rody/ruzicka/>>.

⁷⁵ Záměrně uvádím pouze *Neodvislé listy*, protože *Samostatné směry* byly spíše antisemitisticky založeny a články o cikánské menšině se v nich nevyskytují.

Články publikované v *Neodvislých listech* v roce 1905

Při pečlivém zkoumání relevantních dobových periodik *Samostatné směry* a *Neodvislé listy* jsem první úspěchy zaznamenala v *Neodvislých listech* roč. XI. roku 1905. V roce 1905 vyšlo hned několik článků týkající se cikánské problematiky, které budou následně představeny.

Krádež slepic

První článek v *Neodvislých listech* v roce 1905 vyšel 18. února 1905 a informoval o pověstné cikánské rodině Růžičků, která se již nějakou dobu potulovala v okolí Pardubic a dosahovala až 50 osob. V únoru 1905 se rodina utábořila v lese „u Studánky“ nedaleko Čivic.⁷⁶ Studánka byla zdrojem pitné vody, takže pro táboření cikánské tlupy byly okolní lesy příhodným místem. Byla to vhodná pozice pro podnikání výprav do okolí, kde kupovali za „*pět prstů a hmat*“ drůbež. Mimo časté krádeže drůbeže značně poškozovali v okolí i stromoví a keře. Pro četnictvo nebylo jednoduché tuto bandu chytit, tak se rozdělili na několik hlídek, které postupovaly v lese z různých směrů. Cikáni tušili, že četníci již mají podezření a dali se na útěk. Nepředpokládali však, že i od Valů u Přelouče půjde zesílená četnická hlídka, jejíž síle se cikáni nedokázali ubránit a 8 z nich bylo zadrženo a následně odvedeno k c. k. okresnímu soudu v Přelouči.⁷⁷

Nedovolené táboření

S přibývajícimi venkovními teplotami se táboření cikánů v okolních lesích stupňovalo. I přes četná bezpečnostní „proticikánská“ opatření se jich v okolí Pardubic pohybovalo více a více. K přesunu celé tlupy využívali zejména nočních hodin, aby vzbuzovali co nejméně pozornosti. Dne 18. dubna 1905 se během nočních hodin přesouvala menší cikánská tlupa Sezemicemi a narazila na skupinu četníků, kterým se snažila vzdorovat. Hlídka byla však dostatečně silná na to, aby cikány přemohla a následně 6 cikánů dodala k okresnímu soudu v Pardubicích. Při prohlídce bylo u cikánů nalezeno několik nebezpečných předmětů, jako dlouhé nože nebo páčidlo, a spolu s cikány byly předměty dodány k okresnímu soudu.⁷⁸

⁷⁶ Nedaleko obce Staré Čivice se nachází studánka, která někdy bývá označována jako *zázračná*. Je menším poutním místem na Pardubicku a každoročně jí navštíví několik desítek lidí.

⁷⁷ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 7, datum vydání 18. 2. 1905, A zase cikáni.

⁷⁸ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 16, datum vydání 22. dubna 1905, Opět cikáni.

Neuposlechnutí příkazu četnictva

Ve výše citovaném čísle *Neodvislých listů* vyšel ještě jeden článek o „*potulné rase*“. Dne 21. dubna 1905 byla v čivických lesích nedaleko Pardubic přistižena cikánská rodina Růžičků a pár dalších cikánů z rodiny Jilků z Biřic. Tamním četnictvem byli vyzváni k odchodu a když se zdráhali své tábořiště opustit četníci dva cikány zadrželi a zbytek tlupy vyvedli za hranice svého obvodu.⁷⁹

Táboření v Lukovně

Dne 29. dubna 1905 vyšel článek, který informoval obyvatele o tom, co tato „metla lidstva“ opět způsobila.⁸⁰ Z článku je patrné, že novináři již dříve informovali čtenáře o tom, že se cikáni volně pohybovali v okolí Pardubic a dopouštěli se krádeží a jiné trestné činnosti. Problémy s cikány byly na denním pořádku a jejich nedostatečné postihy novináři hodnotili jako „citelný nedostatek v zákonodárství“. V tomto článku informovali čtenáře o tom, že se cikáni utábořili nedaleko Pardubic v malé vesničce Lukovně⁸¹ a vzhledem k tomu, že neuposlechli výzvy tamního starosty p. Černíka, rozhodli se vzít spravedlnost do svých rukou místní sedláci. Mimo neuposlechnutí výzvy o vzdání se z Lukovny, také cikáni zporázeli celou řadu stromků, ze kterých si následně vystavěli obydlí. Tamní sedláci se ozbrojili holemi, vidlemi a podávkami⁸² a vyrazili do cikánského tábora a následně se snažili vyhnat cikány z jejich obce. V cikánském táboře však narazili na tuhý odpor. „Cikáni se na ně obořili a tasili nože a záhy rozvinula se hotová válka, která skončila vítězstvím rolníků...“⁸³ Cikáni se nakonec rozhodli k útěku a rozprchli se do polí.

Hledají se cikáni!

V červnu 1905 vyšel v *Neodvislých listech* neobvyklý titulek – Hledají se cikáni. Ač se to může na první pohled jevit jako nepředstavitelné, i takové články se v dobovém týdeníku objevovaly. U rolníka Pouroy až v okrese Nová Paka došlo ke krádežím různých oděvů v ceně 66 K a dvou ručnic „předovek“ za 24 K,⁸⁴ přesto podezření padlo na cikánskou rodinu Růžičkovu, která se zdržuje v okolí Pardubic. I když bylo v červnu cikánů všude plno, po

⁷⁹ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 16, datum vydání 22. dubna 1905, Cikáni.

⁸⁰ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 17, datum vydání 29. 4. 1905, Útěk cikánů z Lukovny.

⁸¹ Lukovna je část města Sezemice, která se nachází asi 8 km od Pardubic.

⁸² Podávky – vidle pro manipulaci se senem a slámou.

⁸³ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 17, datum vydání 29. 4. 1905, Útěk cikánů z Lukovny.

⁸⁴ Ručnice – „předovka“, druh dlouhé ruční zbraně.

rodině Růžičků jako by se zem slehla. Četníci se vydali do jejich obvyklého ležení v blízkém lese nicméně ani tam nepořídili. Vyhlásili tedy po cikánech usilovné pátrání.⁸⁵

Krádež kuřat ve Ždánicích

Ani během podzimních měsíců si četníci od potyček s cikány neoddychli. Dne 13. října 1905 přistihlo opatovické četnictvo bandu cikánů, která se tentokrát utábořila nedaleko Ždánic.⁸⁶ Vzhledem k tomu, že bylo četnictvu nahlášeno mnoho krádeží po blízkém i vzdálenějším okolí, rozhodli se udělat důkladnou prohlídku tábořiště. Při prohlídce tábora však byla nalezena pouze dvě mrtvá kuřata, k čemuž se později doznaly dvě cikánky Karolína Šubrtová a E. Růžičková. Zlodějky se doznaly, že kuřata ukradly v nedalekých Ždánicích na jídlo. Četníci obě dvě delikventky zadrželi a předali k okresnímu soudu.⁸⁷

Krádež hus

S přicházející zimou postupně článků o táboření cikánů v blízkém okolí ubývalo. Nicméně 2. listopadu 1905 bylo v Nových Jesničanech odcizeno Františku Mládkovi 5 hus, které byly na místě podřezány a následně odneseny neznámo kam. První podezření padlo na cikánskou rodinu Růžičkových, která se pár dní předem zdržovala poblíž Jesničan. Vzhledem k tomu, že měli podobných obvinění na svém kontě již několik, vydali se je četníci hledat do okolních lesů. Tajné noční přesuny se však cikánské tlupě znamenitě dařily, a tak se četníkům na dobro ztratili v býš'ských lesích.⁸⁸

Nalezení ukradených peřin

V listopadu 1905 dopadli četníci tlupu cikánů z rodiny Růžičkovy, kteří byli již nějakou dobu podezíráni z krádeží v okolí Pardubic. Dne 22. listopadu byli cikáni dopadeni v dubovém lesíku nedaleko Jesničan a při prohledání jejich ležení bylo nalezeno několik kusů peřin, které pocházely z různých krádeží. Cikáni byli četníky zadrženi a následně předáni krajskému soudu v Chrudimi.⁸⁹

⁸⁵ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 25, datum vydání 24. 6. 1905, Hledají se cikáni.

⁸⁶ Staré Ždánice – malá obec nedaleko Pardubic, k 1. 1. 2017 zde žilo 703 obyvatel.

⁸⁷ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 42, datum vydání 15. října 1905, Tlupy cikánů.

⁸⁸ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 44, datum vydání 4. listopadu 1905, Krádeže.

⁸⁹ *Neodvislé listy*, ročník XI., číslo 47, datum vydání 25. listopadu 1905, Cikáni.

Články publikované v *Neodvislých listech* v roce 1906

Podobně jako v roce 1905 se další články o „*metle našeho venkova*“ objevují v *Neodvislých listech* 1906. Obsahy článků jsou velmi podobné těm, které vyšly v roce 1905.

Upozornění na potulování nenechavých cikánů

To, že se u „*potulné rasy*“, jak bývají cikáni také označováni, rostla kriminální činnost, netřeba zmiňovat. Dne 23. června 1906 vyšel v *Neodvislých listech* další článek, který informoval čtenáře o nebezpečí, které hrozilo obyvatelům okolních obcí, neboť se v okolí pohybovali „nenechaví“ cikáni. Nemůžeme hovořit pouze jen o cikánech jakožto o mužích, kriminální činnost nebyla cizí ani cikánkám. Redaktoři psali o zatčení 3 cikánek bohdanečským četnictvem, které kradly slepice a brambory na cizím poli. Mimo jiné i v nedaleké Býšti⁹⁰ měli co dočinění s touto potulnou rasou a 6 cikánů dopravili k soudu pro podezření ze spáchání krádeže peřin a vloupání se do cizí nemovitosti.⁹¹ To, že cikánky kradly drůbež nebo zemědělské plodiny nebylo žádným překvapením. Ostatně vypovídají o tom i knihy psychu, které jsou plné případů o odcizení obilí, nedovolenému trhání třešní apod. Rozhodně to nebyl nešvar, který se týkal pouze cikánského obyvatelstva, knihy psychu dokazují, že nenechaví byli i obyčejní sousedé nebo prostí občané.

Krádeže peřin a jiných předmětů

Další články vyšly v říjnu roku 1906. První z nich vyšel 20. října 1906 a týkal se vážného zločinu, kterého se cikáni dopustili. Cikáni se během podzimních měsíců pohybovali v lesích nedaleko Chroustovic.⁹² Mimo nedovoleného táboření podnikali loupežné výpravy do okolí, kde opět kradli drůbež, peřiny, ale i jiné předměty. Dne 19. října 5 cikánů z rodiny Růžičkovy ozbrojilo holemi a revolvery a následně se vydalo do Chroustovic pro svůj lup. V Chroustovicích však jejich plány překazil ponocný, který celou bandu zadržel. Cikánům se však chování ponocného nelíbilo, a tak se na něj vrhli a zbili ho tak, že na místě zemřel. Následně dokončili svůj lup a zmizeli beze stopy.⁹³

⁹⁰ Bejšť (něm. *Bejscht*), je zastaralé označení pro větší východočeskou obec Býšť, která se nachází asi 10 km od Pardubic. Obec se rozděluje na čtyři místní části: Býšť, Bělečko, Hoděšovice a Hrachoviště a k 1. 1. 2017 měla 1 508 obyvatel.

⁹¹ *Neodvislé listy*, ročník XII., číslo 25, datum vydání 23. 6. 1906, Cikáni.

⁹² Chroustovice – městys, který se nachází nedaleko Chrudimi. V roce 2017 měl 1260 obyvatel.

⁹³ *Neodvislé listy*, ročník XII., číslo 42, datum vydání 20. října 1906, Cikáni zabili ponocného.

Důvodné podezření z vraždy

Týden po nešťastné aféře s ponocným v Chroustovicích zadrželi četníci v noci 20. října v lesích u Hradiště 6 cikánů z rodu Růžičkova, kteří byli důvodně podezřeni z vraždy ponocného. Cikáni byli zatčeni a s železy na rukou dopraveni k c. k. krajskému soudu.⁹⁴

Články publikované v *Neodvislých listech* v roce 1909

Další periodikum, které bylo pro práci přínosné, vyšlo v roce 1909. Byly to opět *Neodvislé listy* a v novinách byl nalezen pouze jediný článek, který se zmiňoval o cikánské menšině.

Zvýšený výskyt kočovných komediantů a cikánů

V týdeníku *Neodvislé listy* vyšel dne 20. března 1909 dlouhý článek, který byl původně určen jen pro obyvatele Čep u Pardubic, nicméně nakonec byl jeho obsah publikován v regionálním periodiku.⁹⁵ Úvodní slova článku byla namířena pro obyvatele Čepí, aby se měli na pozoru před „metlou lidstva“. Obec byla hodně vytížena infrastrukturou což vedlo k tomu, že se v obci zdržovalo hodně cikánů, komediantů a šlejiřů. Téměř každý, kdo obcí projížděl, se zastavil, aby postavil tábor nebo žádal místní obyvatele o vodu nebo pár potravin. Zejména cikáni se pohybovali po obci a žádali základní potraviny. Vše, co ve dne nevyžebřali, během nočních hodin ukradli. Místním se ztrácely vejce, chléb, mléko, ale i seno, dříví nebo brambory. Nejčastěji byly hlášeny krádeže dřeva, neboť většina lidí měla dříví nachystáno na dvorku nebo pod okny, což bylo pro cikány přínosné. Situace vrcholila častými spory mezi obyvateli a cikány.

Mimo jiné se během týdne v Čepí usadila cikánská rodina Růžičkova, která téhož času měla asi 20 členů. I přes časté výzvy se jim z jejich tábořiště odcházet nechtělo. Autor článku žádá o co nejrychlejší nápravu této věci.⁹⁶

7.2. Kriminalita cikánské menšiny optikou úřední evidence

Během studia pramenů jsem narazila na nejrůznější zápisy o přestupcích a zločinech. Koncentrace článků v jednotlivých týdenících byla různorodá. Články věnované cikánům byly

⁹⁴ *Neodvislé listy*, ročník XII., číslo 43, datum vydání 27. října 1906, Zatčení cikáni.

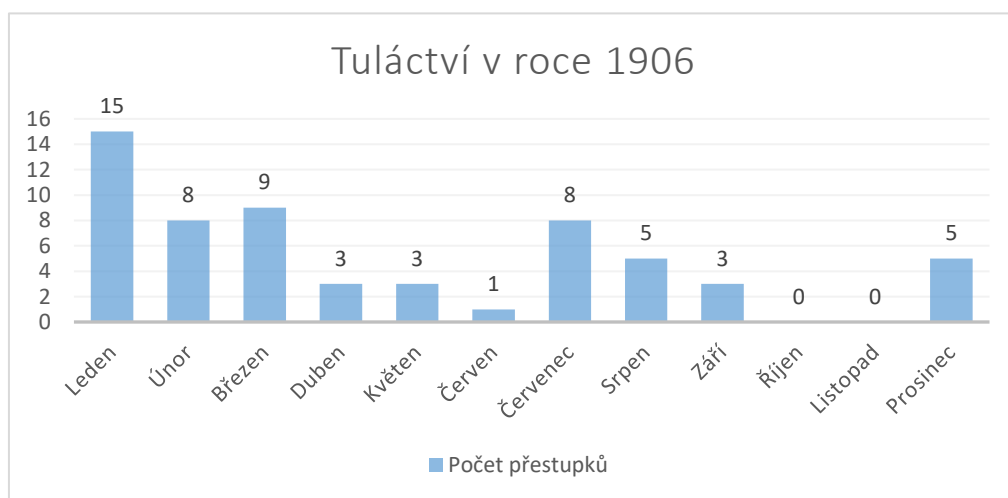
⁹⁵ Čepí – malá obec nedaleko Pardubic. V roce 2017 zde žilo 437 obyvatel.

⁹⁶ *Neodvislé listy*, ročník XV., číslo 12, datum vydání 20. března 1909, Metla venkova.

časté a cikáni byli nejvíce trestáni za potulku a drobné krádeže. Při hlubším zkoumání jednotlivých úředních akt byla potulka uvedena jen v několika málo případech. Situace se změnila u seznamu jmen 1906 (1908),⁹⁷ tam bylo záznamů o tuláctví hned několik. Tento seznam byl předtištěn pro rok 1906, ale vzhledem k nízkému počtu zápisů je veden až do 19. února 1908.

Seznam tvoří předtištěná kniha, do které bylo zapisováno číslo přestupku, datum spáchání činu, jméno pachatele, jméno toho, kdo přestupek nahlásil, typ přestupku, který byl spáchán. Další strana obsahuje informace definující, jak byl přestupek potrestán a kdy byl trest vykonán. Vzhledem k tomu, že moje bádání bylo v tomto směru úspěšné, rozhodla jsem se nahlédnout i do dalších seznamů tohoto typu z jiných let. Tam už však byla situace odlišná a počet záznamů o tuláctví byl nulový.

Z následujícího grafu je patrné kolik lidí bylo v roce 1906 trestáno dle zákona o tuláctví za potulku. U čísel, která jsou vyšší než 5, se alespoň jednou za měsíc objevila organizovaná tlupa, která byla potrestána za potulku společně v jeden den.

Graf č. 16 - Tuláctví v roce 1906

⁹⁷ Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Seznam jmen 1905-1906 (1910)*, ukn 240.

Čísla vypovídají nejen o počtu osob, které byly v daném měsíci obviněny z potulky, ale i o tom, jak se tuláctví osob proměňovalo v jednotlivých měsících. První tři zimní měsíce jsou obdobím, kdy se lidé kvůli nízkým teplotám snaží přežít zimu tak, aby neumrzli. I když roku 1906 nebyla zima tak zákeřná. Periodikum *Národní politika* dne 22. března 1906 napsalo: "*Nastalo jaro. Ovšem pouze dle kalendáře, neboť temperatura, zvláště ráno, svědčila o pravém opaku. Po podivné letošní zimě, která proti nejlepší vůli všech "osvědčených" proroků povětrnosti uplynula mírně, dostavilo se jaro hned s notným mrazíkem, zvláště v jižních Čechách, jak ze zpráv je patrné, jakoby chtělo nahraditi, co v zimních měsících bylo zameškáno. Je to poněkud divný počátek jara, ale letošnímu převrácenému roku zcela přiměřený [...]*".⁹⁸

Během jarních měsíců se situace s toulavými cikány relativně uklidnila, skok nastal až během letních měsíců. Vlivem vysokých teplot se cikáni stahovali do hustých lesů, kde se chránili před zákeřným sluncem.

Vzhledem k tomu, že bylo trestů za potulku uvedeno v roce 1906 poměrně dost, rozhodla jsem se své badatelské zkoumání vzít opačně. Výsledky, které jsem zjistila v úředních pramenech, jsem chtěla ověřit v dobovém tisku. Zvolila jsem tedy *Samostatné směry* a *Neodvislé listy*, rok vydání 1906.

Při prohledání týdeníku *Samostatné směry* jsem žádnou shodu nenalezla. Nahlédla jsem tedy i do *Neodvislých listů*, kde bylo moje bádání částečně úspěšné. V roce 1906 vyšlo v *Neodvislých listech* hned několik článků, které se týkaly problémů s cikánskou menšinou.

Nucený odchod z tábořiště pod dohledem četnictva

Jeden z takových článků vyšel hned na začátku roku 1906. Dne 6. ledna 1906 se v *Neodvislých listech* objevil článek, který informoval čtenáře o přistižení velké cikánské tlupy v lese nedaleko Pardubiček.⁹⁹ Tato cikánská skupina měla až na 20 členů, kteří byli následně donuceni své tábořiště opustit. Aby odchod tlupy proběhl bez komplikací, byli doprovázeni četnictvem až přes hranice okresu. Jeden z členů tlupy byl zatčen a předám okresnímu soudu. Výhodou tohoto článku je to, že autor uvádí jméno zatčeného, kterým byl Emanuel Růžička. S tímto jménem se v archivních materiálech nesetkávám poprvé. V několika případech je

⁹⁸URL:<<https://nazory.aktualne.cz/mraz-o-prvnim-jarnim-dnu-i-v-roce-1906/r~i:article:109309/?redirected=1497288603>>.

⁹⁹ *Neodvislé listy*, roč. XII., číslo 1, datum vydání 6. ledna 1906, Cikáni.

v úředních aktech uvedeno toto jméno. Vzhledem k tomu, že v několika z nich se neuvádí jiné doplňující údaje jako např. datum narození nebo místo bydliště, není zcela jasné, zdali jde o týž osobu.

První úřední pramen, do kterého jsem nahlédla, aby mi pomohl osvětit kauzu z *Neodvislých listů*, byl Seznam jmen 1906 (1908).¹⁰⁰ V lednu 1906 bylo zaznamenáno 15 případů týkající se potulky a i přesto, že většina z nich byla připsána příslušníkům rodiny Růžičkových, žádný z nich nebyl Emanuel. Dne 19. ledna 1906 bylo za potulku trestáno celkem 6 členů rodiny Růžičkovy. Jmenovitě: František Růžička, Anna Růžičková, František Růžička, Johanna Růžičková, Alžběta Růžičková a Mariane Růžičková. Všichni obvinění si vysloužili trest 8 dnů tuhého vězení a 2 tvrdá lůžka, který vykonali z 20. na 28. ledna. Krátce na to 22. ledna 1906 byli za potulku trestáni další tři příslušníci tohoto cikánského rodu, a sice Jiří Růžička, Emil Růžička a Karel Růžička. Podobně jako tuláci z 19. ledna si vysloužili 8 dnů tuhého vězení a 2 tvrdá lůžka a trest vykonávali z 23. na 31. ledna.

V druhém případě již bylo mé bádání úspěšné. Jako druhý pramen jsem zvolila Seznam jmen 1906,¹⁰¹ kde u záložky R bylo několik případů týkající se příjmení Růžička nebo Růžičková. Mimo jiné je zde uvedeno i jméno Emanuela Růžičky, který byl potrestán za tuláctví a celý zápis je opatřen zkratkou příslušného spisu. V tomto případě se jedná o UN 54/6, 55/6. Kromě Emanuela Růžičky jsou zde uvedena jména: František Růžička, Karel Růžička, Vincencie Růžičková, Anna Růžičková, Adolf Růžička, Františka Růžičková, Emil Růžička, Jan Růžička, Antonín Růžička, Vilém Růžička, Josef Růžička, Růžena Růžičková a Marie Růžičková. Všichni byli trestáni za tuláctví. Výjimku tvoří Maxencie Růžičková, která se v seznamu jmen objevuje několikrát a mimo tuláctví je trestána i za žebrotu.

Nedovolené vniknutí do usedlosti

Výše zmíněný článek však není jediným, který se v *Neodvislých listech* roku 1906 na toto téma objevil. Další článek vyšel 21. července 1906.¹⁰² Autor článku informoval čtenáře o *boží metle lidstva*, která se v teplých letních dnech potloukala v okolí Pardubic, tábořila v okolních lesích a vášnivě se věnovala svému *nenechavému řemeslu*. Vzhledem k tomu, že

¹⁰⁰ Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Seznam jmen 1905-1906 (1910)*, ukn 240.

¹⁰¹ Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Index k rejstříku U*, in 78.

¹⁰² *Neodvislé listy*, roč. XII., číslo 29, datum vydání 21. července 1906, Cikáni.

v druhé polovině července probíhaly žně, byli všichni zemědělci na polích a jejich stavení zůstávala prázdná, což bylo pro nenechavé cikány velmi příhodné. Letních povinností zemědělců využili i dva cikáni, kteří se dne 13. července vloupali do usedlosti domkařky Kopačové v Sopřči¹⁰³ a rozhlíželi se, co by ze stavení odnesli. Jejich záměr jim však nevyšel, neboť byli u svého počínání přistiženi a následně přivolaným četnictvem zadrženi.

7.3. Shrnutí mediální reprezentace cikánů v tisku a úředních dokumentech

Jak je z předchozích podkapitol patrné, dobová periodika nezobrazovala cikány zrovna v nejlepším světle. Cikáni byli velmi často označováni jako „metla lidstva“ nebo také jako „boží trest“ což mělo reflektovat jejich časté potyčky se zákonem nebo s příslušníky četnictva. Nejčastěji se dopouštěli nejrůznějších krádeží ať už domácího zvířectva, zemědělských plodin, peřin nebo šperků. Bylo jim lhostejné, zdali byla noc nebo den, co nemohli odcizit ve dne, odcizili v noci. Během sledovaného období byli cikáni obviněni i z vraždy, kdy měli v přesile ozbrojeni vidlemi umlátit ponocného. Jednalo se však spíše o výjimečný případ, kdy byli cikáni obviněni z tak závažného zločinu.

Mnoha lidem byl podezřelý i způsob cikánského života. Cikáni často kočovali z místa na místo a kde se utábořili tam se místní obávali, že se budou dopouštět krádeží a jiných mimozákonných činností. Velmi často tedy vzali spravedlnost do svých rukou a vydali se za cikány vypořádat po svém. Kočovný způsob cikánského života vedl k dalšímu častému obvinění, které se u cikánského obyvatelstva objevovalo a to bylo tuláctví. V úředních pramenech bylo obviněno hned několik osob z Růžičkova rodu za potulku.

Problémy s cikány nejlépe reflektují *Neodvislé listy* okolo roku 1905.¹⁰⁴ Koncentrace článků je vysoká a reflexe v úředních dokumentech je snadno dohledatelná. Situace mezi lety 1900-1904 a 1907-1910, není zcela jednoznačná. V některých ročnících nelze zmínka o cikánech vůbec dohledat a v jiných ročnících je uveden pouze jeden článek ve kterém je zmíněno, že se uskutečnila krádež, za kterou mohou pravděpodobně cikáni. Na jakou cikánskou rodinu podezření padlo nebo v jakých místech se podezřelá skupina zdržovala však uvedeno není, což podstatně stěžuje dohledání konkrétní cikánské skupiny.

¹⁰³ Sopřeč - malá obec, která se nachází nedaleko Pardubic.

¹⁰⁴ Přesně, ročníky 1905 a 1906.

Hlavním elementem, který vyřadil cikány na okraj společnosti, byl jejich odlišný rasový původ a následně jejich způsob života. Neustálé kočování z místa na místo, pobývání uprostřed lesů, distancování se od pracovních povinností, nenechavé prsty, které kradly vše, co se naskytlo a časté potyčky s četnictvem, to vše vedlo k tomu, že lidé chovali k cikánské menšině určitý sociální odstup. Velmi často docházelo k situacím, kdy se cikáni utábořili poblíž nějaké vesnice a pokud neuposlechli výzev četnictva o odchodu, vzali sedláci spravedlnost do svých rukou a šli se s cikány vypořádat po svém. Bylo totiž známo, že okolní vesnice cikánského ležení jsou nejvíce ohroženými oblastmi, protože se předpokládalo, že se cikáni vypraví krást právě tam. Obyvatelé ve snaze chránit svůj majetek se tedy často pouštěli do šarvátek s cikány a zpravidla pak i oni končili před soudem.

8. Mediální reprezentace židů v tisku a úředních dokumentech

Tato kapitola popisuje další skupinu lidí na okraji. V kapitole jsou parafrázovány články, které reflektují obraz židovského obyvatelstva v dobovém tisku. Zatímco pro cikánskou menšinu byly výchozím pramenem *Neodvislé listy*, pro židovské obyvatelstvo je to periodikum *Samostatné směry*. Ačkoliv oba týdeníky přinášely obdobné informace o politickém dění a kulturních akcích na Pardubicku, v *Neodvislých listech* se články popisující židovskou menšinu ve špatném světle neobjevovaly. *Samostatné směry* byly více antisemitisticky založeny a článků reflektující židy jako nečestné obchodníky nebo podvodníky, se objevuje více než dost.

Stručná historie židovského obyvatelstva na Pardubicku

Vzhledem k tomu, že problémem židovské menšiny se zabývala již řada autorů a je velmi oblíbeným badatelským záměrem, dovolila jsem si napsat jen krátký exkurz k židům na Pardubicku na počátku 20. století. Židovské obci v Pardubicích se již věnoval např. Luboš Kokeš a Jitka Vojtková ve studii pardubičtí *Židé a jejich náboženská obec do roku 1918*, kterou publikovali v *Theatrum Historiae* nebo Renáta Růžičková a Alžběta Langová v knize *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, popř. kniha o historii židovského obyvatelstva (nejen v Pardubicích) od Tomáše Pěkného *Historie Židů v Čechách a na Moravě*.

Zasazování židů do okrajové skupiny obyvatel není zcela přesné a historici o tom vedou časté spory. Pokud je definicí okrajového obyvatelstva to, že se nějakým způsobem rozchází se společenským normativem, jsou u židovského obyvatelstva dva rozdíly. Prvním je náboženské vyznání, kterým se liší od křesťanství, což bylo na počátku 20. století problematické a druhým je země původu. Obecně se má za to, že židé pochází z Izraele, avšak ve 20. století se již židé rodili v českém prostředí. Pokud je chceme zařadit na okraj společnosti, bez ohledu na náboženské vyznání, musíme rozlišit jejich společenské postavení. Z dochovaných pramenů víme, že židé zastávající např. úřad starosty židovské náboženské obce, měli poměrně vysoké postavení v buržoazní společnosti. Na okraj společnosti by tedy připadali spíše chudí židé, kteří se svým sociálním kapitálem mohou spadat do další skupiny, která ovlivňuje postavení ve společnosti.

Josef Sakař v knize Huga Goldy *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart* uvádí, že již po obnově Pardubic v roce 1507, se ve městě objevují první židé a věnují se hlavně obchodu a řemeslu. Mezi známé židy patřil v 16. století žid Kapřík, kterému patřil grunt v dnešní Arnoštově ulici¹⁰⁵ nebo žid Abraham s ženou Dúbrou. Postoje pánů z Pernštejna k židům byly různé. Židovi Chaimovi dokonce zabránili v hostinské živnosti i ve várci piva v městském pivovaru. V 17. století již byla v gruntovní knize města Pardubice speciální kolonka pro prodeje a koupě židovských domů.¹⁰⁶

Nicméně i Pardubic se dotýkala nařízení, která byla platná pro celé království. Roku 1541 byli obviněni z požáru na Malé Straně a Hradčanech a poté vypovězeni z českých zemí. Během 18. století začaly pomalé procesy, které měly vést k asimilaci židům s křesťanským obyvatelstvem, nicméně některé prvky podřazenosti židů vůči křesťanům neodezněly ani během 19. a 20. století.

Roku 1869 došlo v Rakousko-Uhersku k prvnímu modernímu sčítání lidu, kde se mimo jiné zjišťovalo i náboženské vyznání obyvatelstva. Od té doby se prováděla v pravidelných dekádách. Dle *Statistické příručky Republiky československé I.*, která byla vydána v Praze roku 1920, vzrostl mezi lety 1880-1910 počet obyvatel českých zemí o 22,6 %. Velký nárůst zaznamenali stoupenci římskokatolické církve, počet židů se však snížil z 4,6 % obyvatelstva na 1,4 % populace hlásící se k tomuto izraelskému náboženství. Židé tedy byli ve značném minoritním postavení oproti katolíkům.

V Pardubicích se židé proslavili zejména jako schopní podnikatelé a obchodníci. Hlavním podnikatelským úspěchem se může pyšnit vídeňský rodák židovského původu jménem David Fanto. Který ke konci 19. století zakládá pardubickou rafinérii na výrobu a čištění petroleje, nesoucí název *Fantovka*, která se postupně během století přeměnila na dodnes fungující rafinérii minerálních olejů pod názvem Paramo, a. s.

Nejde o jediný příklad významného podnikatelského umu v rámci židovské obce v Pardubicích. Mezi další zdatné podnikatele můžeme zařadit např. Bernarda Schütze. Ten se svojí ženou přestěhoval v roce 1903 do Pardubic a otevřel si pekařství na výrobu *macesů*, tedy

¹⁰⁵ Dnešní ulice Arnošta z Pardubic.

¹⁰⁶ GOLD, Hugo, *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*, Praha 1934, s. 465.

tradičního židovského pečiva.¹⁰⁷ Později stál Berdnard Schütz v čele továrny na perník, marcipán a jiné cukrovinky s názvem *Mellekta*.¹⁰⁸ Mohli bychom jmenovat další jména židovských obyvatel, kteří svým konáním přispěli do historie Pardubic, jako např. bratři Winternitzové, Ignác Wertheimer, Jonáš F. Traub nebo Mořic Pick. Tato tematika je však tak obsáhlá, že by zasloužila vlastní zpracování v nějaké bakalářské či diplomové práci.

Označení židovské menšiny

Vzhledem k dané problematice je žádoucí, podotknout, proč je v práci používáno termínu žid, židé s malým „ž“. Vzhledem k tomu, že celou dobu je v práci myšleno označení žid, jakožto stoupenec judaismu, je tedy vždy psáno s malým „ž“, neboť se příslušníci různých náboženství píše s počátečním malým písmenem, viz – křesťan, muslim nebo budhista. Situace se změnila po 2. světové válce, konkrétně v roce 1948, kdy byl založen samostatný stát Izrael.

Izrael bývá označována jako židovská domovina, ale obyvatele Izraele nazýváme jako Izraelec, Izraelka nebo obecně Izraelité. Nicméně, pokud hovoříme o Židech, jakožto o obyvatelích Izraele používáme na počátku označení velké „Ž“.¹⁰⁹ Není to jediný případ, kdy používáme Židé s velkým počátečním písmenem. Ten další nastává, pokud hovoříme o Židech jako o obětech holocaustu, protože během těchto ohavných procesů byli pronásledováni příslušníci národa, nikoliv stoupeneci víry.

Obecně tedy platí, že Židem se musíte narodit (podmíněno etnicky), ale židem se můžete stát (podmíněno vírou).

¹⁰⁷ VOJTKOVÁ, Jitka - KOKEŠ, Luboš, Pardubičtí Židé a jejich náboženská obec do roku 1918, In *Theatrum Historiae* 13, 2013, s. 123-165.

¹⁰⁸ ŽÁKOVSKÁ, Barbora, Dějiny kaváren a cukráren v Pardubicích, Pardubice 2013, bakalářská práce, Univerzita Pardubice - Fakulta filozofická, vedoucí práce Mgr. Martina Halířová, Ph.D.

¹⁰⁹ URL: <<https://legacy.blisty.cz/art/30965.html>>.

8.1. Zobrazení židovské menšiny v dobovém tisku

V dobových týdenících se často objevovaly zprávy o nepoctivých obchodech, které Židé ve velkém provozovali a o jejich nevhodném chování nemluvě. Málokdy se objevil článek, který by židovské obyvatelstvo reflektoval v dobrém světle. Často se také objevovaly zprávy, které informovaly čtenáře o soudním procesu, který probíhal s židem Leopoldem Hilsnerem, který měl údajně v roce 1899 spáchat rituální vraždu na mladé Anežce Hružové.¹¹⁰ Z prostudovaných periodik byly pro reflexi života židovského obyvatelstva nejpřínosnější *Samostatné směry* 1904; 1905 a 1906. V tomto období je koncentrace článků o židech na Pardubicku podstatně vyšší než v jiných letech.

Články publikované v *Samostatných směrech* v roce 1904

První, leč překvapivý článek vyšel v *Samostatných směrech* dne 12. prosince 1904. V tomto výtisku je také uvedena informace, že dle židovského patentu z roku 1750, který platil i během roku 1904, bylo židům povoleno užívat pouze německá křestní jména.

Pobuřující chování židovského kostelníka

Samostatné směry informovaly o tom, jak pobuřující může být chování židovského kostelníka. Tento případ se udál v Brně, kde tamní kostelník, jménem Ferdinand Löw byl četnictvem zajat a uvalen do vyšetřovací vazby. Byl totiž obviněn z ohavného činu, při kterém měl dva křesťanské chlapce vylákat z města ven a navádět je k nemravným činům. Pro výstrahu všem, byl tento skutek reflektován i v regionálních týdenících jiných krajů.¹¹¹

Židovský darebák

Dne 20. prosince 1904 informovaly *Samostatné směry* o jistém židovském darebákovi, který ve vlaku z Pardubic do Hradce Králové obtěžoval teprve 13letou dívku. Dívka

¹¹⁰ Procesy s Leopoldem Hilsnerem bývají často označovány jako *Hilsneriáda*, popř. jako zločin v Polné (stejnomený film). Roku 1899 měl údajně mladý žid Leopold Hilsner spáchat rituální vraždu na mladé Anežce Hružové a k tomuto činu došlo přesně 29. března 1899, což se vázalo k židovskému svátku tzv. Pesachu. Následně mu byla připsána i starší vražda Marie Klímové, za což si vysloužil 18 let vězení. Celý soudní spor nabral nevídaného rozměru a o *Hilsneriádu* se zajímal i Tomáš Garrigue Masaryk. Pro nedostatek důkazů byl roku 1918 Leopold Hilsner propuštěn, ovšem jeho zdravotní stav byl natolik vážný, že roku 1928 zemřel. Společnost se navždy rozdělila na dvě skupiny, na ty, kteří věřili že šlo o rituální vraždu spáchanou Hilsnerem a na ty, kteří věřili v jeho nevinu.

¹¹¹ *Samostatné směry*, ročník V., číslo 3, datum vydání 12. prosince 1904, Nemravný žid.

a spolucestující žádali ve stanici o strážníka, mladý „židák“ však z vlaku vyskočil a utekl neznámo kam. Upozornění je pro všechny obyvatele, aby byli opatrní na svých cestách.¹¹²

Články publikované v *Samostatných směrech* v roce 1905

Zatímco *Neodvislé listy* byly periodikum bohaté na články o cikánské menšině, *Samostatné směry* jsou hodně antisemitisticky založeny a přinášely informace hlavně o židovských nepoctivých obchodnících.

Podvodné chování židovských obchodníků

První článek, který byl příhodný pro bakalářskou práci, se objevil v *Samostatných směrech* 7. ledna 1905. Netýká se pouze pardubického prostředí, ale varuje čtenáře před podvodným chováním, kterým se židé pyšní. Svého času byla v Libni vinařská firma, která nesla název „*Bratři Freundové*“. Poté, co oklamali spoustu svých zákazníků, přesunuli sídlo své firmy do Uher, kde se přejmenovali na společnost „*Andrassy a spol.*“. Varování bylo pro všechny konzumenty vína, neboť tato společnost vynalezla zvláštní „švindl“ při pojmenování sudových vín. Tomu, kdo si objednal půl hektolitru vína, napsali židé bečku, a následně mu poslali 7 hektolitrový sud. Pokud nebyl zákazník spokojen, tak ho zažalovali. Po podnikání v Uhrách se vrátili zpět do vlasti a podobné „řemeslo“ provozovali i nadále. Obchodu se věnovalo 5 bratrů, kteří jejich podnikání rozdělili na několik firem, aby jejich nekalé postupy nebyly tak snadno postihnutečné. Varují tedy občany, aby se měly na pozoru při uzavírání obchodů se společnostmi *Schwarz i spol.*, *Franuškievič a sp.* a *Antonín Steffel, velkoobchod s vínem* a pokud by věděli, že se jejich židovské nohy zatoulaly do našeho kraje, měli informovat příslušné úřady.¹¹³

Nečestný obchodník Rix

V únoru 1905, vyšel článek, který opět potvrzoval, že obchodovat se židy není snadné. Při obchodování s „*hrozbou z Izraele*“ bylo žádoucí mít se na pozoru, i když se jednalo o obyčejnou koupi jetelového semene. V roce 1905 se z Heřmanova Městce přistěhoval do Pardubic žid Rix, se kterým nebylo lehké uzavírat obchody. Rix obchodoval s obilím a dalšími zemědělskými plodinami. Jeho obchody však měly malý nedostatek, a sice nespokojené

¹¹² *Samostatné směry*, ročník V., číslo 4, datum vydání 20. prosince 1904, Židovský darebák.

¹¹³ *Samostatné směry*, ročník V., číslo 6, datum vydání 7. ledna 1905, Židovské obchody.

zákazníky. Židovský podnikatel přišel na velmi chytrý způsob, jak okrádat své odběratele. Veškeré zboží totiž prodával na staré necejchované váze z roku 1901, která vážila o 3 kg méně. Jeho nekalé obchody mu procházely až do 24. února 1905, kdy se jeden nespokojený zákazník rozhodl předat celou věc policii. Židu Rixovi se jednání nespokojeného rolníka nezamlouvalo a volal rolníka zpět k uzavření obchodu, ten však již byl na cestě na policejní stanici.¹¹⁴

Provokatér Kafka

Do Pardubic se donesl i nechvalný kousek, kterého se místní židovský obyvatel dopustil v hlavním městě. Známy buršák¹¹⁵ a provokatér, jistý žid Kafka z Bohdanče, si odbýval jednoroční službu u nejmenovaného pražského pluku. Jednoho večera se přiopil v tamním kasinu a o ministru vojenství a o celém generálním štábu pronesl pár nelichotivých vět, které mu vysloužily 35 dní tuhého vězení. Nebyl to první čin tohoto typu, kterého se Kafka dopustil, jeho provokatérské kousky byly po Praze celkem známé. Trest mohl Kafka obdržet mnohem vyšší, za některé další skutky by si ho i zasloužil, ovšem poddůstojník, který odrzlého židáka zatýkal o něm řekl, že byl „*unzurechnungsfähig*“ – nepřičetný. Ve vězení měl alespoň celých 35 dní dost času, přemýšlet o svých provokatérských kouscích.¹¹⁶

Obvinění židů z deflorace

Před krajským soudem v Chrudimi byla projednávána stížnost, kterou podala *Die Konzertsängerin Ida Drexler aus Prag* – koncertující zpěvačka Ida Drexler, kde žádala náhradu 22.000 K za defloraci od několika zdejších židů. Žalobu podával advokát židovského původu a zástupcem obžalovaného žida byl Dr. Fankensteinem. Odpověď na žalobu byla něčím tak umravňujícím, že ve východních Čechách ještě nic podobného neviděli. Podle článku by židé potřebovali zvláštní kurii, zvláště pak proto, že se někteří z nich označují za doktory.¹¹⁷

Nepokoje v Chrasi

V prosinci 1905 vyšel článek, který upozorňoval na chování žida Jindřicha Heizlera, který se v Chrasti¹¹⁸ věnoval výrobě tabákových špiček. Chrast, ač byla od nepaměti českým městem, měla ve městě několik židovských rodin, které se snažily dostat správu města pod svojí

¹¹⁴ *Samostatné směry*, ročník V., číslo 12, datum vydání 25. února 1905, Pozor na židy.

¹¹⁵ Buršák – člen německého vysokoškolského spolku.

¹¹⁶ *Samostatné směry*, ročník V., číslo 21, datum vydání 29. dubna 1905, Potrestaný židák.

¹¹⁷ *Samostatné směry*, ročník VI., číslo 4, datum vydání 16. prosince 1905, Deflorace.

¹¹⁸ Chrast – město se nachází nedaleko Chrudimi a k 1. 1. 2017 mělo 3 129 obyvatel.

moc. Výjimkou není ani zmiňovaný Heizler, který měl pravou „židovskou školu života“ – vedl totiž stejně nekalé obchody, jako většina židovských obyvatel. Nicméně nakonec prorazil v tabákovém špičkarství a podnikání mu prosperovalo. Vzhledem k tomu, že patřil k té bohatší skupině obyvatel v Chrasti, rozhodl se svého postavení využít. Všem úředníkům, kteří byli zároveň členy tamního „Sokola“ nařídil, že musí tento tělocvičný spolek opustit a rovněž zakázal i jejich účast na Sokolském věnečku. Lidé se tedy rozhodli pomstít se mu a vyhlásili bojkot proti jeho špičkářskému zboží. Zároveň doufají, že „kdo jest upřímným Čechem“, dodrží, oč se žádá.¹¹⁹

Články publikované v Samostatných směrech v roce 1906

Nesolidární jednání společnosti Lev Vohryzek, slévárna kovů

Článek s názvem *Žid Lev Vohryzek*, přičemž za titulkem hned následuje „*nelekejte se, velevázení, hrozného jména*“ je typickým příkladem toho, jak může rodové příjmení ovlivnit pohled společnosti na konkrétní osobu. Lev Vohryzek byl bratrem nechvalně známého MUDr. V. Vohryzka, který mezi veřejností proslul jako autor brožury *Anežka Hrušová po smrti zapíchnuta*. Lev Vohryzek byl hlavním agitátorem Hajnovské strany a byl obdivován pro svoji ctižádost. Avšak i přes jeho kladné vlastnosti podal jistý občan stížnost, ve které popisoval nesolidní obchodní chování ze strany společnosti Lva Vohryzka.

Dne 19. května 1906 zaslal autor stížnosti do společnosti *Lev Vohryzek, slévárna kovů v Pardubicích* zásilku s modely na motorové součástky a žádal o zhotovení odlitek daných modelů. Vzhledem k tomu, že se společnost neměla k odpovědi zaslal 3. června 1906 znovu dopis, kde prosil o laskavé sdělení, kdy budou odlitky zhotoveny, v případě plného vytížení společnosti o zpětné zaslání svých modelů. Odpověď ze strany společnosti stále nepřišla. Rozhodl se rozhořčený zákazník dne 10. června 1906 zaslal další dopis, kde prosil o navrácení svých modelů, opět však žádná odpověď nepřišla. Vzhledem k tomu, že zákazník neobdržel ani odpověď ani své modely, musel je znovu nechat vyhotovit, což bylo spojeno s vysokými náklady. Nespokojený zákazník se rozhodl chování společnosti *Lev Vohryzek, slévárna kovů v Pardubicích* odevzdat okresnímu soudu a žádat náhradu za způsobenou škodu.¹²⁰

¹¹⁹ *Samostatné směry*, ročník VI., číslo 4, datum vydání 16. prosince 1905, Boykot.

¹²⁰ *Samostatné směry*, ročník VI, číslo 35, datum vydání 21. července 1906, Žid Lev Vohryzek.

Napadení hostinského

Dne 21. července 1906 vyšel další článek o nečestném jednání židovského obyvatelstva v Pardubicích. Tento čin byl spáchán židem Freundem, který téhož času žil v domě na Zeleném předměstí. Freund se často zdržoval ve známém hostinci *Grand-Café*, které někdy bylo přezdíváno jako „*Akvarium na Veselce*“. Jednoho večera podnik navštívil i podnapilý hostinský neznámého jména, který si při odchodu omylem vzal židův klobouk. Freund vstal a neznámého hostinského strčil tak silně, že se skácel k zemi. Následně se na podlaze objevila kaluž krve, která tekla hostinskému z úst i nosu a jen s pomocí obětavého číšníka byl schopen vstát a pomalu opustil podnik. Číšníkovi, který nabídl neznámému hostinskému pomoc žid ještě vynadal a hrozil mu zničením. „*Tak pokračuje civilisace židovstva v Pardubicích!*“¹²¹

8.2. Kriminalita židovské menšiny optikou úřední evidence

V dobovém tisku je židům nejčastěji kladena za vinu jejich nepoctivost v obchodech a nejrůznější podvody, které páchali jak na zákazníky, tak na dodavatele. Fakt, že židé byli od nepaměti schopní obchodníci to jen potvrzuje. Zákazníkům se velmi často nelíbilo, v jaké kvalitě zboží obdrželi nebo jaké množství zboží jim byl účtováno, když realita tomu neodpovídala. Je známo, že i vyřizování reklamací bylo s židovským obchodníkem velmi složité. Často se také objevovali nespokojení občané s výrokem, že rozpínavost židovských prstů v úřadech nemá obdoby a je zcela nevídané, co vše si dokáží dovolit.

S nechvalně proslulými židovskými praktikami byla často spojována typická židovská příjmení jako například Rix, Kafka, Heizler nebo Freund. Tato příjmení se však v úředních dokumentech prakticky nevyskytují. Ve jmenných indexech, které byly hojně využívány pro zpracování praktické části o cikánech se tato židovská příjmení nevyskytují ani jednou. Využité seznamy jmen, židovská příjmení taky neobsahují. Je to podmíněno i skutečností, že spory s židy byly často řešeny až u krajského soudu, který téhož času sídlil v Chrudimi a kompetentní úřední dokumenty spadají pod jeho příslušný archivní fond.

¹²¹ *Samostatné směry*, ročník VI., číslo 35, datum vydání 21. července 1906, Bestiální čin.

8.3. Shrnutí mediální reprezentace židů v tisku a úředních dokumentech

Reflexe židovského obyvatelstva v dobovém tisku byla obdobně negativní jako u cikánské menšiny. Byli často označováni jako „hrozba z Izraele“ nebo jako „podivná chasa“. Židé však byli obviňováni spíše z vypočítavosti, lsti, nečestných obchodů a neohleduplného chování než z nějakých krádeží jako cikáni. Lidem se příliš nezamlouvala ani snaha židovského obyvatelstva zastávat posty v úřadech.

Většina publikovaných článků upozorňuje na podvody, kterých se židé dopustili ať už na svých zákaznících nebo na dodavatelích. Některým zákazníkům bylo zamítnuto právo na reklamaci zboží, jiným nebylo vyhověno se zakázkou, dalším bylo naučtováno jiné množství zboží, než skutečně zákazníci obdrželi.

Jsou dostupné články i o situacích, kdy židé narušili svým chováním nějakou společenskou akci a muselo být přivoláno četnictvo, které následně židy zadrželo a předvedlo před soud.

Kuriózní byl i případ, kde koncertující zpěvačka obvinila několik židů z deflorace. Následná žaloba byla podána židovským advokátem a odpověď na žalobu měla být velmi umravňující. Z článku však nebylo patrné, zdali se zpěvačka podvolila defloraci dobrovolně nebo byla donucena násilím. Autor článku se však domníval, že by si židé zasloužili o vlastní kurii, zvláště pak proto, pokud se hodlají nazývat lékaři. Je tedy pravděpodobné, že se zpěvačka podvolila defloraci dobrovolně, ale následně židy zažalovala.¹²²

Mediální reprezentace židovského obyvatelstva v dobovém tisku je nejvíce zastoupena v *Samostatných směrech* v roce 1905 a 1906. Periodikum *Neodvislé listy* se židovské problematice nevěnovalo vůbec a v dalších ročnících *Samostatných směrů* se objevují například jeden nebo dva články, které však svým charakterem nejsou pro analytickou práci vůbec vhodné. Jednalo se zejména o obecná upozornění, aby zákazníci židovských obchodníků byli při nákupech obezřetnější a nenechali se okrást ani jiným způsobem ošálit.

Vzhledem k tomu, že mediální reflexe židovského obyvatelstva nebyla podložena záznamy v úřední evidenci, je pravděpodobné, že fakt, že židé patřili na okraj společnosti byl pouhou ideologií. Elementů, které by židovské obyvatelstvo vyřadilo z majoritní společnosti

¹²² *Samostatné směry*, ročník VI., číslo 4, datum vydání 16. prosince 1905, Deflorace.

však bylo několik. Jednak to byla jejich obchodní vypočítavost a lstivost, která se projevovala hlavně nespokojenými zákazníky a dodavateli. Dále jejich občasné nevhodné chování na společenských a kulturních akcích, kde se pouštěli do šarvátek a narušovali tak chod celé akce. A v neposlední řadě, mnoha lidem vadil fakt, že vyznávají jiné náboženství než křesťanství.

Závěr

Bakalářská práce se zabývala společností lidí na okraji na Pardubicku na počátku 20. století. Cílem práce bylo představit komparaci výsledků analýzy mediální reprezentace lidí na okraji v regionu Pardubicka v letech 1900-1910 a referencí, které měla společnost na okraji v dobových soudních aktech. Práce jako metodologický přístup využívá historickou antropologii a prostřednictvím řady náhodných sond definuje obraz lidí na okraji, který je patrný z dostupných pramenů. Pro práci bylo zvoleno několik klíčových problémů, které jsou v práci řešeny.

Prvním problémem byl důvod, proč se daná skupina lidí ocitla na okraji společnosti. Po důkladném prozkoumání pramenů bylo zjištěno, že marginalizované vrstvy nejvíce od normální společnosti distancoval jejich odlišný způsob života, náboženství nebo rasa. V případě cikánů bylo vyčleňujících elementů hned několik. Jednak to byl jejich odlišný rasový původ, dále jejich kočovný způsob života, nabývání věcí krádežemi, potyčky s četnictvem i s obyvateli z okolí jejich ležení a následně jejich účelná nezaměstnanost.

V případě, že by se u židovského obyvatelstva nejednalo pouze o dobovou ideologii, bylo by klíčovým elementem vyřazení ze společnosti jejich odlišné náboženství. Dále pak podvodné obchody, lstivost a nečestné jednání.

Mezi další osoby, které byly v dobovém tisku reflektovány jako „přítěž společnosti“ patřili ti, kteří se živilí převážně krádežemi nebo se hojně věnovali kriminální činnosti. Dále osoby, které neměly trvalé bydliště, mezi něž patřili již zmínění cikáni, dále tuláci a nakonec bezdomovci. Zatímco cikáni rozkládali svá ležení zejména v lesích v okolí Pardubic, o tulácích a bezdomovcích je doloženo, že žebřali i ve městě, tudíž se můžeme domnívat, že se zdržovali zejména v městské části.

Další problém, kterým se práce zabývala, byla otázka, jak na společnost na okraji nahlížela majoritní společnost. Tento problém pomohly vyřešit články v dobových periodikách, z kterých je patrné, jaké postoje byly k marginálním vrstvám zaujímány. Autoři článků s antisemitistickým podtextem často používali výrazy jako „izraelská hrozba“ nebo „hrozba z Izraele“ a v případě cikánského obyvatelstva se objevovaly výroky typu „metla národa“ nebo

„boží trest.“ Z uvedených výroků je patrné, že si tehdejší společnost udržovala od takových skupin obyvatel určitý sociální odstup.

Mimo výše zmíněné problémy se práce zabývala otázkou, zdali byla nějaká pravděpodobnost, že se lidé na okraji navrátili do majoritní společnosti. Taková možnost na počátku 20. století byla. Nicméně málokdo té možnosti využil. Obecně platilo, že se lidé na okraji neradi pouštěli do sporů s úřady a jinými veřejnými institucemi. Ostatně, pokud člověk nabyl nepříznivého společenského statusu a následně se snažil o nápravu svého postavení, pořád na něj bylo nahlíženo s určitými předsudky.

Kombinace bádání v dobových periodikách a úředních dokumentech byla velmi přínosná zejména proto, že jejich vypovídající hodnota byla obsáhlá, ale přesto rozdílná. Úřední dokumenty byly často strohé spisy, které informovaly pouze o jméně a původu pachatele včetně toho, co způsobil. U článků v dobových týdenících záleželo na autorovi, který jej psal. Některé články jsou velmi obsáhlé a pokud to bylo zapotřebí, novinář uvedl jméno pachatele i v jiném kontextu, například pokud se pachatel již v minulosti dopustil trestné činnosti a na Pardubicku byl takzvaně „známá firma“. Přesto se vyskytovaly i články, kde autor uvedl pouze: „Cikáni opět kradli drůbež.“ Záleželo tedy pouze na píli, informovanosti, případně míře negativity, s níž autor článku popisoval lidi na okraji společnosti. Volba pramenů byla dle mého úsudku správná, neboť na veškeré problémy, které měly být v práci řešeny, přinesly odpověď.

Součástí práce je i statistická analýza trestné činnosti v letech 1900-1910, která definuje, jaké zločiny byly páčány nejčastěji a ke kterým docházelo spíše výjimečně. Dále ve kterém roce došlo k nejvyšší kriminalitě a naopak, kdy byla kriminalita nejnižší a následně pomocí grafu dokládá, zdali se trestných činů dopouštěli více muži nebo ženy.

Resumé

This bachelor's work is aimed at a life of marginalized communities within the Pardubice region in the early 20th century. The topic of the thesis was chosen because the fact, that comprehensive analysis of history of marginality as part of the history of everyday life and the complex work of the marginalized communities on the edge for the beginning of the 20th century on Pardubice is still unavailable. The main aim of the thesis is to introduce to the readers how were these marginalized groups of population formed and what has separated them from the social normative. This also reveals the basic problems involved in compiling this work, trying to address the reasons why the group was on the margins of the society and how the society, at that time, looked at them. Whether it was possible to get back into the majority of „normal“ society and if so, how difficult it was.

Two types of sources were used in this work: The first source are the periodicals, namely *Neodvislé listy* and *Samostatné směry*, in which articles were read about the life of marginalized communities within the Pardubice region. In these articles, most of the represented marginal groups were gypsies, jews, rangers, and thieves. The second source consists from official documents, namely, criminal records, name registers, criminal books, and books by poachers. Subsequently, the thesis contains the analytical part, where I tried to trace cases from specific articles directly from the official documents. This analysis, together with its results, is always presented at the conclusion of the chapter, dealing with a marginal group.

The work contains a statistical analysis that defines the crimes in the years 1900-1910, mainly focusing on what were the most frequent crimes, what crimes were rarely occurring, and whether the crimes were devoted to men or women.

The methodological approach to this work, closely resembles historical anthropology, that deals with the behavior of certain individuals. Its birth dates back to the German environment in the 1970s, and Richard van Dülmen and Alf Lüdtke are among the protagonists. In particular, Richard van Dülmen's book *Historická antropologie* (2002) was very useful in creating this work and the overall understanding of the issues. Even in the Czech environment, many authors deal with historical anthropology, such as Jaroslav Čechura, Zdeněk Nešpor or Jan Horský.

At the end of the thesis we have summarized results of the analytical part of the work, i.e. the defining the factors that formed the social normative and what elements it uncovered. At the same time, this work is responsible for other key issues that have been identified for the creation of this work, such as whether there was a possibility of returning to the majority company and, if so, how complicated it was. In addition, the conclusion suggests other possible ways to continue the follow-up work.

Seznam pramenů a literatury

Seznam pramenů

Archivní prameny

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Rejstřík zločinů Z IV 1900*, ukn 213.

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Rejstřík zločinů Z IV 1901-1902*, ukn 214.

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Rejstřík zločinů Z IV 1903-1904*, ukn 215.

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Rejstřík zločinů Z IV 1905-1906*, ukn 216.

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Rejstřík zločinů Z IV 1907-1908*, ukn 217.

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Rejstřík zločinů Z IV 1909-1910*, ukn 218.

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Rejstřík U IV 1900*, ukn 237.

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Rejstřík U IV 1905-1906 (1910)*, ukn 240.

Státní okresní archiv Pardubice, fond Okresní soud Pardubice 1850-2006, *Index k rejstříku U, Z, Hs – vše IV 1906-1907*, ind 78.

Periodika

Neodvislé listy, rok 1900, ročník V.

Neodvislé listy, rok 1901, ročník VI.

Neodvislé listy, rok 1902, ročník VII.

Neodvislé listy, 1903, ročník IX.

Neodvislé listy, 1904, ročník X.

Neodvislé listy, rok 1905, ročník XI.

Neodvislé listy, rok 1906, ročník XII.

Neodvislé listy, rok 1907, ročník XIII.

Neodvislé listy, rok 1908, ročník XIV.

Neodvislé listy, rok 1909, ročník XV.

Neodvislé listy, rok 1910, ročník XVI

Samostatné směry, rok 1900, ročník I.

Samostatné směry, rok 1901, ročník II.

Samostatné směry, rok 1902, ročník III.

Samostatné směry, rok 1903, ročník IV.

Samostatné směry, rok 1904, ročník V.

Samostatné směry, rok 1905, ročník VI.

Samostatné směry, rok 1906, ročník VII.

Samostatné směry, rok 1907, ročník VIII.

Samostatné směry, rok 1908, ročník IX.

Samostatné směry, rok 1909, ročník X.

Samostatné směry, rok 1910, ročník XI.

Seznam literatury

Literatura

ACHIM, Viorel, *The Roma in Romanian History*, Budapest 2004.

CORBIN, Alain, *Na stopě neznámému*, Praha 2007.

DÜLMEN, Richard van, *Historická antropologie*, Praha 2002.

DÜLMEN, Richard van, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích*, Praha 2003.

FLEXNER, Abraham, *Dějiny prostituce v Evropě*, Praha 1925.

FRANKL, Michal, „*Emancipace od židů*“. *Český antisemitismus na konci 19. století*, Praha – Litomyšl 2007.

GINZBURG, Carlo, *Sýr a červi*, Praha 2000.

- GOLD, Hugo (ed.), *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*, Praha 1929.
- GOLD, Hugo, *Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*, Praha, 1934.
- HANZAL, Jiří, *Cikáni na Moravě v 15. až 18. století*, Praha 2004.
- HIML, Pavel, *Zrození vagabunda: Neusedlí lidé v Čechách 17. a 18. století*, Praha 2007.
- HLAVAČKA, Milan - CIBULKA, Pavel a kol., *Sociální myšlení a sociální praxe v českých zemích*, Praha 2015.
- HLAVAČKA, Milan – CIBULKA, Pavel, *Chudinství a chudoba jako sociálně historický fenomén*, Praha 2014.
- HLOUŠEK, Ladislav, *Okresní soud Pardubice 1850-2006*, Pardubice 2013.
- KOLEKTIV, *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, čís. 117 ř. z. se zákonem na ochranu republiky*, Praha 1930.
- LENDEROVÁ, Milena, *Chytila patrola aneb prostituce za Rakouska i republiky*, Praha 2002.
- LÜDTKE, Alf, *Alltagsgeschichte. Zur Rekonstruktion historischer Erfahrungs- und Lebensweisen*, Frankfurt am Main 1989.
- LÜDTKE, Alf, *The History of Everyday Life*, Princeton 1995.
- MACHÁČKOVÁ, Jana - MATĚJČEK, Jiří, *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781-1914*, Praha 2010.
- NAVRÁTIL, Pavel, *Romové v české společnosti*, Praha 2003.
- NEČAS, Ctibor, *Romové v České republice včera a dnes*, Olomouc 2002.
- PĚKNÝ, Tomáš, *Historie Židů v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.
- RINGDAL Nils Johan, *Love for Sale. A World History of Prostitution*, New York 2004.
- RŮŽIČKOVÁ, Renáta, *Stopy Židů v Pardubickém kraji*, Pardubice 2006.
- SAKAŘ, Josef, *Dějiny Pardubic nad Labem*, Pardubice 1923.

TAYLOR, Backy, *Another darkness, another dawn. A History of Gypsies, Roma and Travellers*, London 2014.

VLČEK, Eduard, *Dějiny trestního práva v českých zemích a Československu*, Brno 2006.

WEISNER, Alexandr, *Dějiny prostituce a příjice v Československu*, Praha 1925.

WERNHART, Karl Rudolf, *Historische Ethnologie heute*, Horn 1985.

Skripta

KUBEŠ, Jiří, *Dějiny každodennosti II. (1500-1750)*, Pardubice 2007-2016.

Studie

GRULICH, Jan, Zkoumání „maličkostí“. Okolnosti vzniku mikrohistorie, in: *Český časopis historický*, Praha 2001.

HIML, Pavel, Marginální vrstvy v raně novověké společnosti, in: *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013.

LENDEROVÁ, Milena, Kulturní dějiny? Kulturní dějiny!, in: *Theatrum historiae 2*, Pardubice 2007.

NEŠPOR, Zdeněk – HORSKÝ, Jan, Historická antropologie? Metodické problémy a paradoxy na pomezí dějepisectví, sociologie a sociální antropologie, in: *Kuděj*, Plzeň 2004, s. 61-81.

SOUKUP, Ladislav, Cikáni v zrcadle rakouské právní reformy před vznikem ČSR, in: *Státnost česká a československá tradice a kontinuita*, Praha 1999.

ŠIMŮNKOVÁ, Alena, Ke vztahu historiografie a antropologie: Perspektivy aplikování antropologických přístupů na historický výzkum, in: *Český lid*, Praha 1995, s. 99-111.

VOJTKOVÁ, Jitka - KOKEŠ, Luboš, Pardubičtí Židé a jejich náboženská obec do roku 1918, in: *Theatrum Historiae 13*, 2013, s. 123-165.

Bakalářské a diplomové práce

ŽÁKOVSKÁ, Barbora, *Dějiny kaváren a cukráren v Pardubicích*, Pardubice 2013, bakalářská práce, Univerzita Pardubice - Fakulta filozofická, vedoucí práce Mgr. Martina Halířová, Ph.D.

Internetové odkazy

WÖLFL, Milan. Růžička. In: *Jihočeské rody* [online]. Červen 2014, [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: <<http://jihoceske-rody.eu/rody/ruzicka/>>.

Mráz i o prvním jarním dnu. I v roce 1906. In: *Aktuálně* [online]. Březen 2006, [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: <<https://nazory.aktualne.cz/mraz-o-prvnim-jarnim-dnu-i-v-roce-1906/r~i:article:109309/?redirected=1497288603>>.

ČULÍK, Jan. Psát „žid“ nebo „Žid“?. In: *Britské listy* [online]. Říjen 2006, [cit. 2018-03-20]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <<https://legacy.blisty.cz/art/30965.html>>.

Seznam použitých zkratk

bm – jde o „běžný metr“. Jednotka, která se užívá v archivnictví pro označení velikosti archivního fondu

ukn – jedná se o zkratku, která je uvedena v inventáři fondu Okresní soud Pardubice 1850-2006 a jedná se o úřední knihu.

in – další archivní zkratka, která se využívá jako označení indexu, nejčastěji jmenného indexu k rejstříku.

SOkA – zkrácené označení Státního okresního archivu.

Seznam grafů

Graf č. 1 – Vývoj zločinů v letech 1900-1910	32
Graf č. 2 - Vývoj krádeží v letech 1900-1910.....	34
Graf č. 3 - Vývoj vražd v letech 1900-1910.....	34
Graf č. 4 - Vývoj zločinů v roce 1900	35
Graf č. 5 - Vývoj zločinů v roce 1901	36
Graf č. 6 - Vývoj zločinů v roce 1902	37
Graf č. 7 - Vývoj zločinů v roce 1903	38
Graf č. 8 - Vývoj zločinů v roce 1904	39
Graf č. 9 - Vývoj zločinů v roce 1905	40
Graf č. 10 - Vývoj zločinů v roce 1906	41
Graf č. 11 - Vývoj zločinů v roce 1907	42
Graf č. 12 - Vývoj zločinů v roce 1908	43
Graf č. 13 - Vývoj zločinů v roce 1909	44
Graf č. 14 - Vývoj zločinů v roce 1910	45
Graf č. 15 - Počet obžalovaných mužů a žen v letech 1900-1910	46
Graf č. 16 - Tuláctví v roce 1906	53

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 - Počet jednotlivých zločinů v letech 1900-1910	33
Tabulka č. 2 - Počet osob trestaných za potulku v roce 1906 a 1907	78

Seznam obrazových příloh

Obrázek č. 1 - Obvinění židů z deflorace.....	78
Obrázek č. 2 - Antisemitská poezie.....	79
Obrázek č. 3 - Seznam jmen 1906.....	79

Obrazové přílohy

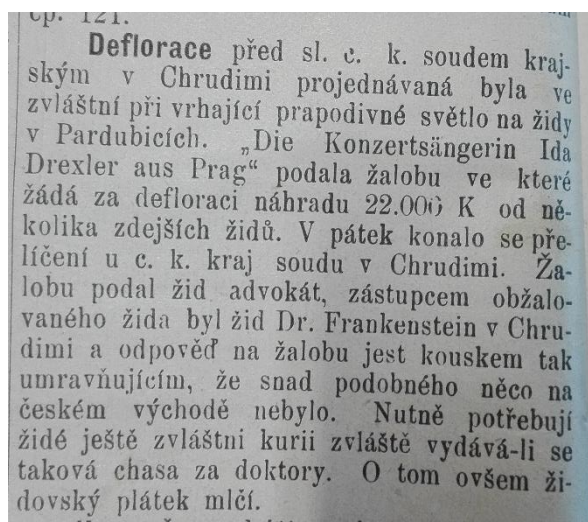
1) Tabulka porovnávající potulku v roce 1906 a 1907

Měsíc	Rok 1906	Rok 1907	Celkem
Leden	15	2	17
Únor	8	4	12
Březen	9	1	10
Duben	3	2	5
Květen	3	12	15
Červen	1	6	7
Červenec	8	4	12
Srpen	5	1	6
Září	3	0	3
Říjen	0	0	0
Listopad	0	1	1
Prosinec	5	2	7

Tabulka č. 2 - Počet osob trestaných za potulku v roce 1906 a 1907

2) Obvinění židů z deflorace

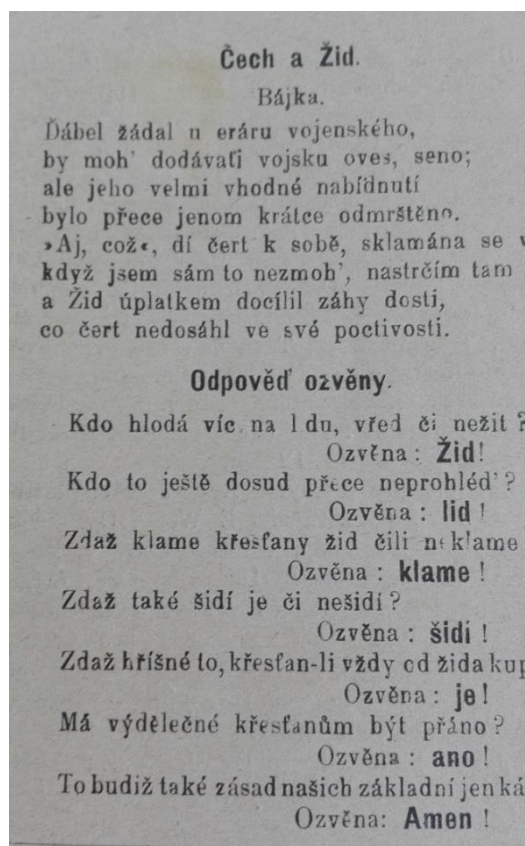
(*Samostatné směry*, ročník V, číslo 4, datum vydání 16. prosince 1905)

Obrázek č. 1 - Obvinění židů z deflorace

3) Příklad publikované básně s antisemitským podtextem

(Samostatné směry, ročník V, číslo 10, datum vydání 7. února 1905)

Obrázek č. 2 - Antisemitská poezie

4) Seznam jmen 1905-1906 (1910)

(umístění SOKA Pardubice, Okresní soud Pardubice 1850-2006, ukn 240)

Obrázek č. 3 - Seznam jmen 1906